

Hanran

Kültür Sanat ve Folklor Dergisi / Yıl 22 / Sayı : 61 / Yaz 2001 / Fiyatı 1 500 000

Yaz

Harran

Sanat Kültür ve Folklor Dergisi

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Halil SORAN

Editör

S. Ahmet KAYA

Yaz - 2001

Sayı 61

Fiyatı: 1 500 000

Yıllık Abone: 6 000 000

ISSN. 1300-2872

Abone Bedellerini İçin

Posta Çeki No:

Mehmet Kurtoglu 736296

Kapak Fotoğrafi

Mehmet Badıllı

Baskı Tarihi

Temmuz 2001

Bilgi İşlem Organizasyon

İmaj Reklam (0.414) 216 78 56

Baskı

İmaj Ofset (0.322) 363 42 59

İdare

Rizvaniye Vakfi no: 33 Şanlıurfa

*Harran Adı anılmadan iktibas yapılamaz.
Gönderilen yazılar yayınlansın - yayınlanmasın
iade edilmez.*

Harran'ın geleceği için çağrı!

Yıl 1969, Harran kitap evi ile bir araya gelen Urfa sevdalısı genç bir ekip. Büyüyen, gelişen, Urfa'nın geleceğine çözüm üreten ve gerekli adımları atan, aksiyonel bir gençlik. Adları ve adımlarıyla Harran ismiyle bütünleşen bir topluluk.

Ve 1970'li yıllar..

Harran Üniversitesi Kurma Derneği, Harran Üniversitesi Gazetesi, Neden Harran Üniversitesi İstiyoruz Kitapçığı ve akabinde Harran Spor Kulübü adımları.

Yıl 1979, bu toplumun sesi olan Harran dergisi. Ne yapmak istediğini ve nasıl yapacağını bilen bir ses...kendi bölgesini aşarak Urfa'yı seven herkesle bütünleşen ve onların sesi olan Harran dergisi...

Yıl 1999 Mahalli bir dergi olarak 20 yıl yayın hayatında kalabilmekteki zorluğu bilen herkesin hoş göre bileceği aksamalarla da olsa bu başarıyı yakalamış bir dergi.

Yayın hayatına devam edip etmeme konusunda, karar vermek üzere, Harran'a gönül vermiş ve onu sahiplenmiş herkesle geniş çaplı bir toplantı yapmayı uygun gördük. Bunu nasıl ve ne zaman yapmamızın uygunluğunu araştırırken, Harran Üniversitesi akademisyenlerinden Halkbilim Uzmanı Sayın A. Selami Yıldız hocanın "Harran Dergisi Bibliyografyası" adlı kitabı yayınlandı. Titizlikle hazırlanan bu çalışmayı kültür hayatımıza kazandıran hocamıza teşekkür ediyoruz. Bu kitabın VI. Bölümünde Harran dergisi hakkındaki görüşlere yer verilmişti. "Harran'ın bir ihtiyaç olduğu ve yayın hayatına devam etmesi gerektiği" fikri, beyan edilen bu görüşlerden açıkça anlaşılmaktaydı. Bu bölümde yer alan, Harran hakkındaki iltifatlı deyiş, Harran'ın devam etmesi için manevi destek ifadeleri ve hakkımızdaki hüsnü kabul cümlelerinden dolayı ayrıca teşekkür ediyoruz.

Beyan edilen bu arzu ve isteğe uygun olarak, yıl 2001 Temmuz ayı, 61. sayı ile huzurlarınızdayız.

*Ancak bundan sonrası için
Harran:*

- 1.Yayın hayatına devam etmeli mi? Etmemeli mi?
- 2.Aynı çizgiyi mi sürdürmeli? Değilse nasıl bir yol izlemeli?
- 3.Devam edecekse, gerek yazı ve gerekse uğraş olarak nasıl bir takviye yapılmalı?
- 4.Düşündüğümüz geniş çaplı toplantı yapılmalı mı?
- 5.Yeni önerileriniz nelerdir?

Bu soruların cevabını, tek başımıza vermek istemedik. Herkesin olan Harran'ın akıbetini, tek başımıza belirlemek istemiyoruz. Onun için Harran'ı seven, Harran'da kendinden bir şeyler bulan, siz değerli okuyucularımıza sesleniyoruz. Bu soruların cevabı olacak görüş ve düşüncelerinizi, yapılacak bir değerlendirme toplantısına katılma arzunuzu, yazılı olarak Harran adresine yazmanızı bekliyoruz. Görüşleriniz doğrultusunda ya bu toplantıyı tertip edecek ve çıkacak karara uyacağız veya ilgisizliğinizin kefareti olarak yayın hayatımıza son vereceğiz.

21 yıl olduğu gibi gayret bizden, bu kez karar sizden, her zaman takdir Allah'tan olacaktır. Saygılarımızla...

Harran

DAVET!

Çeşitli zamanlarda Harran Dergisi'nde yazı ve eserleri yayınlanan aşağıda isimlerini yazacağım değerli yazarlar ile; Harran'da çalışmaları yayınlanmamakla beraber dergiyi çok yakından takip eden ve kendini Harran Dergisi ile hemhâl sayan değerli kültür ve sanat adamları, yazarlar ve Urfa'yısevenler:

Görüşlerimizi özellikle yazılı olarak Harran Dergisi'ne bildirelim. Bildirelim ki kararlarını doğru versinler.

Mehmet Adil OYMAK

Cuma AĞAÇ, Müslüm AKALIN, Abuzer AKBIYIK, Şükrü ALĞIN, T. Sema ALĞIN, Sait ALİOĞLU, H. Ahmet APAYDIN, Halil ATILĞAN, İbrahim AYĞIRCI, Ahmet BAHCIVAN, Hüseyin BAYKUŞ, Arzu BEHRAM, M. Emin BEYAZGÜL, Mustafa BİLKAN, Halil BİNER, M. Ali CADUK, Fehmi CAMBAZ, Mehmet ÇİNİ, Yusuf DEMİRKOL, Hanifi DÜŞMEZ, M. Ali EKREN, A. Rezzak ELÇİ, Cemal ELÇİ, Mehmet ELÇİ, İbrahim E. EMİROĞLU, M. Emin ERCAN, M. Emin ERGİN, Mustafa Hakkı GÖRGEN, Nuri GÜNEŞ, Hüseyin GÜZEL, Osman GÜZELGÖZ, Mehmet HAZAR, Arif İNAN, Naci İPEK, M. Muhsin KALKIŞIM, Necat KARAGÖZ, Abdürrahman KARAKAŞ, Mahmut KARAKAŞ, Lütfiye KAVŞUT, Ali KAZAZ, Mehmet KURTOĞLU, A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU, Sabri KÜRKÇÜOĞLU, M. Lamih ÇELİK, M. Atilla MARAŞ, Mehmet BADILLI, Dr. Ahmet OYMAK, Celal OYMAK, Cuma OYMAK, Mehmet Adil OYMAK, M. Hulüsi ÖCAL, Mehmet ÖZBEK, İsmail ÖZÇELİK, Sait ÖZTÜRK, Abdülkadir RIZVANOĞLU, Mehmet Adil SARAÇ, Abdülkadir SUBAŞI, Ramazan TUNÇ, Şeref USLUSOY, Ahmet VEYİSOĞLU, Zübeyr YETİK, Abdüsselami YILDIZ, Dr. Nuri GÜLER, Dr. Muammer GÜRBÜZ, Dr. Mahmut POLAT, Hasan AKÇAY, Dr. Münip GÖRGÜN, Veysel POLAT, Cevher İLHAN, Mim. Uğur BEYAZGÜL, Av. Sabri ÇEPİK, Ömer SAATÇI, Mehmet KAYACAN, Mehmet GÜLLÜOĞLU, D. İ. Y. K. Ü. Mehmet KESKİN, Av. O. Nuri MIZRAKÇI, Av. M. Ali DEVECİOĞLU, Misbah HİCRİ, Faik DÜNDAR ve adlarını yazamadıklarımız...

M.Adil OYMAK

Harran Üniversiteli Olmak

Bir hazdır burda olmak insana
Geçit töreni var
Asyadan, Afrikadan
Uzak-yakın, dünyadan
Küçük-büyük, yaşlı-genç
Gelmedeler Harran'a

Bir hazdır burda olmak insana
Bilim harmanı kurulmuş
Ekmede, biçmede, toplamadalar
Omuzlarında bilim yükü
Önlerinde aydınlığı
Dünyanın dört yanına yaymadalar

Bilim pazarıdır
Bilgi vermede, almadalar
Toplanmışlar bilginler Harran'a
Bir yandan cebirin temelini atmada
Öbür yandan tıbbı
Ders kitabı yazmadalar

Bir hazdır burda olmak insana
Ki dediler Harranlı bilginler:
"El Cüz'ü la yetecezza"
Yani "Parçalanamaz en küçük parça"
Parçalanırsa, etkisiyle "Haşa" İlahi kudret gibi
Şehirleri sarsacağını duyurmadalar

Hayyan oğlu Cabirler, Kurra oğlu Sabitler
Cabir oğlu Muhammed, Sinan İbni Sabitler
Halka olmuş oturmuş bilgi arıtmadalar
Ahmetler, Yunuslar, Yahyalar
Adlarının sonuna
"Harrani" adı almadalar

Bir hazdır burda olmak insana
Binlerce yıl önce gibi
Başlamış canlanma
Uyanmadalar...

"HARRAN ÜNİVERSİTELİ"ler bilimle
Başlarını göklere dayamadalar...

CUMHURİYET DÖNEMİ URFA ŞAİRLERİ'NE EK III

S. Ahmet KAYA

FAİK DÜNDAR (1950)

1950 yılında Urfa'da doğdu. İlk ve ortaokulu Urfa'da, Sanat Enstitüsü'nü Adana'da, mühendislik fakültesini Ankara'da okudu. 25 yıllık devlet hizmetinden sonra 1994 yılında emekliye ayrıldı. Bir siyasi partinin Manisa il başkan yardımcılığını, İzmir Bornova teşkilat Başkanlığını ve İzmir İl Yönetim Kurulu Üyeliğini yaptı. 1995 seçimlerinde bir partiden Manisa Milletvekili adayı oldu. Hür Basın Şanlıurfa Şubesinin kurucu kadrosunda yer aldı bir süre başkanlığını yaptı. Halen Şanlıurfa'da İnşaat Mühendisliği ve Müteahhitliği ile uğraşmaktadır.

Muhtelif gazete, antoloji ve dergilerde şiir ve yazıları yayımlandı. 15 yaşından beri devam eden yazı hayatına, Mahalli gazetelerden Reha gazetesinde günlük yazılar yazdı. Daha sonra Gapgündemi Gazetesi'nde haftalık yazılar yazdı. Halen aynı gazetede yazan Şair, 2001 yılında "Hicran, Yine Hicran" adıyla şiirlerini topladığı bir şiir kitabı yayınladı.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

AHVÂL-İ DİL

Soğuyunca gök kubbe, yağın yağmur kar olur
Bitmeyince çileler, buzdan yürekler nâr olur

Ocakları söndüren bir atımlık zar olur
Güzelleri çatlatan bil ki hep nazar olur

Yıkmadığım dil, bana mizanda bir kâr olur
Nâ-hak yere zulumât, ne büyük efkâr olur

Kıramam dal budağı, gün gelir de dâr olur
Erenlerin sevgisi günlümde bahar olur

Sinemde beslenen dost zehir sunan mâr olur
Zengin iken fakirlik, sanma bana ar olur

Ömrüm tüketen dertken, bu dilim bî-zâr olur
Zerrecik günahımla, yek derdim hezâr olur

Hak etmezse tecelli, âlem mihmandar olur
Bırakamam ülfeti, belki bana yar olur

Bezm âlemde varsa can, bu dil gülizar olur
Yoksa şems-i hayatım, hepten tarûmar olur

Aşkın gözyaşları ki, ruhumda bir hâr olur
Hiç sönmedi, sönmez ki, ebedi yanar olur

Severse dünyayı dil, mahşerde nâ-çar olur
Çar yar-ı güzün bana umarım Dünder olur

KIT'ALAR

Çekerken masmavi göklerden şu yaşaran gözlerimi
Yanaklarımda yalnızlığın iki damla ah'ı çoştı
Engin denize uzatıp da her açıştı ellerimi
Ne umut, ne saadet ne de arzu inan ki bomboştı

Yılların ağarttığı bembeyaz yumuşak saçlar
Yüzdeki şu çizgiler, hep gençliği aramakta
Dolan gözler şu titrek eller bir ömrü boğarken
İşte ölen bir günü, yine bir gece sarmakta

MİSBAH HİCRİ (1952)

1952 yılında Hilvan'a bağlı Arpalı köyünde doğdu. Aslen Kahta'nın Narince beldesindendir. İlkokulu Yavuz Selim İlkokulu, ortaokulu İmam Hatip Okulu orta kısmında okuduktan sonra Urfa Ticaret Lisesi'ni bitirdi. Bu

arada Urfa'da ikamet etmekte olan Mardinli Melle Sait Tekin Hoca'dan Arapça dersler aldı. Bugün kapatılmış bulunan Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen okuluna devam etti. Ancak bazı nedenlerden ötürü bu okulu bırakıp, Urfa'da Eğitim Enstitüsünü bitirip öğretmen oldu. Öğrenimi sırasında Urfa Noterliğinde ve YSE'de çalıştı. Mardin'in Savur ilçesine bağlı Cırzi köyünde başladığı öğretmenliğini Urfa'nın Düzenli Köyü, Yavuz Selim İlkokulu ve Şerif Özden İlkokulu'nda yaptıktan sonra 1999 yılında buradan emekli oldu.

Ortaokul sıralarında şiirle ilgilenmeye başladı. 1970 yılında Urfa'da yayınlanan Urfa, Şafak ve Bizim Karakoyun gazetelerinde yazı ve şiirleri yayınladı. 1985 yılında ulusal gazetelerinde gazetecilik yaptı. Genç edebiyatçıların yayınladığı bir ansiklopedide yer aldı. Yeni Ortam, Bizim Ülke, Özgür Bakış gazetelerinde yazılar yazdı. Emekliye ayrıldıktan sonra ciddi anlamda Urfa'da yayınlanan mahalli gazetelerde köşe yazmaya başladı. Yayınlanmış iki kitabı bulunmaktadır:

Mutluluk Uğruna (Şiir, 2001)

Harran Şiirleri (Antoloji, 2001)

Ayrıca, Şairin basıma hazır bir hikaye kitabı da bulunmaktadır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

BÜTÜNÜN PARÇASI

Ölüm dediğin bir bütünün parçası

Hem sevgiden, şiirden hem de dünyadan

Yaşam da ruh da bir o kadar eskidir

Biri önde gider biri gelir ardımdan.

Ömürdür giden dönüşü yok bu yolun

Dizgini kopuk, üzengisi yok, binilen atın

Kah gülersin, kah heyecan, kah hüznün

Her gün menzile bir adım daha yakın.

Ettiğine bak, yapamadığını düşün

Terazi kefesine koy tartta gör...

Ben her şeyin en iyisini yaptım diyen

Kim alır yaptığını hele bir sat da gör...

Mehmet Kurtoğlu ŞEHİR BU URFA

Bir adın Edessa bir adın ruha
Görenler unutmaz seni bir daha
Mübarek diyarsın nakşolmuş ruha
Uygarlığa çıkan şehir bu Urfa

Kelaynak kuşunun meşhurdur namı
Dağlarda gezinir ahu ceylanı
Küheylan atların asildir kanı
Her dem şaha kalkan şehir bu Urfa

Fırat deli akar delinir dağlar
Kara bahtlı Harran sevinçten ağlar
Bir tarih yazılır: aşılır çağlar
Canlara can katan şehir bu Urfa

Güzelliğe tutkun aşık diyarı
Uğruna ölür de vermez o yarı
Yüreğinde büyür ah ile zarı
Yara türkü yakan şehir bu Urfa

Ruhları şad eden çok güzel sesi
Dillerden hiç düşmez sözü bestesi
Mest eder divanı bütün herkesi
Yüreklere yakan şehir bu Urfa

İlim irfanıyla kültür otağı
Hazreti Eyyub'a sabır ortağı
İbrahim'e mesken güller yatağı
Ateşi su akan şehir bu Urfa

Türküleri dertli gönüller yakar
Muhabete doymaz şen şakrak diller
Anzılha gölünün etrafı güller
Miski anber kokan şehir bi Urfa

Hikemi şiirin ustası Nabi
Şairlik gelenek Şevket ve Abdi
Urfa'da bir yankı Nezihe gibi
Şairlere mekan şehir bu Urfa

Sıksan toprağını hep tarih kokar
Balıklıgöl durur Anzılha akar
Çift sütun kalesi ateşler yakar
Nemrudları yıkan şehir bu Urfa

İbrahimiler için Nemrud bahane
Bardakta su gibi gölün şahane
Her varlık her nesne burda efsane
Güzelliğe mesken şehir bu Urfa

URFA'DA PÉÇİÇ ÖYUNU

Ahmet SORAN

PÉÇİÇ ÖYUNU HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Péçiç oyunu Urfa'da nesilden nesile aktararak gelen geleneksel bir oyundur. Bu oyun her yaştaki insanlar tarafından oynanılır. En az iki kişi tarafından karşılıklı olarak genellikle çocuklar ve kadınlar arasında oynanan bir oyundur. Bu oyun hakkında yaptığım araştırmada bugüne kadar gerek Urfa'da gerek Urfa dışında yayınlanan Urfa konulu dergi, kitap, makale vb. yayınlarda bu oyunun hiç yazılmadığını fark ettim. Ancak, Robbie Bell ve Michael Cornelius'un kaleme aldıkları ve 1991 yılında İskoçya'da basılan Board Games Round The World adlı kitapta, doęu ve Hint oyunları anlatılırken, bazı kural farklılıklarıyla, Péçiç oyunundan bahsedilmiştir. Söz konusu eserde Urfa'dan bahsedilmemiştir. Ancak anlattığı oyun çok az kural farklılıklarıyla bizimkine çok benzer ve adı da "Péçiç" olarak verilmiştir. Yazar derlediğı ve eserine aldığı bu oyunun Hindistan ve doęu kökenli olduğunu vurgulamaktadır. Bu yargı bizi insanlık medeniyetinin ilk çıkışının Hindistan, Çin ve bölgemizi de içine alan Mezopotamya ile bağıntı kurduurmaktadır. Tarihin derinliklerinden gelen ve oldukça geniş bir alanda oynanılan bu oyunun, birçok medeniyete beşiklik etmiş Urfa'da da yaygın olarak oynanması, Urfa'nın çok eski bir tarihe sahip olduğunu geleneğinden gelen bu oyun bile kanıtlamaktadır. Bu yargıya bölge insanı olarak bizleri sevindirmektedir.

PÉÇİÇ ÖYUN BEZİNİN DİKİLİŐİ

Öncelikle, 13 cm eninde 69 cm boyunda iki adet bez kesilir. Kesilen bu bezler sırt sırta getirilerek sıfırlanarak kenarlarından dikilir. Aynı şekilde ve aynı ebat da bir ikinci bez daha dikilir. Dikilen iki bez, aşağıda da çizimini verdiğimiz artı şeklinde ve simetrik olarak üst üste getirilerek merkezin üç kenarı dikilir. Böylece dikilmeyen kenar açık kalınca oyun taşları için cep görevi görür. Dikilerek artı şeklini alan bezin, aşağıdaki çizimde görüldüğü şekilde merkeze bağlanan uçları üzerine iki kenarı 3,5 cm x 3,5 cm kare,

orta sütun 3,5 cm x 6 cm dikdörtgen olacak şekilde sekiz satır üç sütun dikilir. Dört ucunda baştan üçüncü kareler çarpı atılmış şekilde dikilir. Oyun kuralına göre çarpılı bu kareler Penk (Bağ) yeri olarak adlandırılır. Karşılıklı bezlerden birinin sağ uçtaki ilk kare çarpı şeklinde dikilir. Oyun kuralına göre çarpılı bu kareler de Penk (Bağ) yeri olarak adlandırılır.

Péçiç Bezi

Péçiç bezi, 4 adet siyah ve 4 adet beyaz taş olmak üzere 8 adet taşıye tabir edilen loğloğ yani boş iplik makarası ve altı adet it boncuğu ile iki takım halinde oynanan bir oyundur. Her takımın amacı dört taşı da dikip, taşları rakip tarafından kırılmadan, artının kenarları etrafında dolaştırıp evlerine ulaştırmaktır.

PÉÇİÇ ÖYUNUNUN OYNANIŐI

Oyunun başında kimin başlayacağını belirlemek için her iki tarafa üç tane it boncuğu verilir. Büyük atan önce başlar. Bu bölümde sayıları belirleme şu şekilde olur:

Ø	Üç açık.....sekiz
Ø	İki açık bir kapalı.....on iki
Ø	İki kapalı bir açık.....yirmi beş
Ø	Üç kapalı.....altı

İlk oynayacak olan belirlendikten sonra artık 6 adet it boncuğunun hepsiyle atılır . On iki atıldığızaman iki bağ yeri olan bezin sağ tarafındaki bağa taş dikilir (Taşın dikildiğı yer şekil üzerinde gösterilmiştir.). Bu bağ dikiş yeridir. Öteki bezde ise diğer bezdeki bağlardan farklı olarak bulunana bağ da dikiş yeridir. Fakat bu bağa on iki ile değil de yirmi beş ile taş dikilir.

Oyuna başladıktan sonra taş dikebilmek için on iki ya da yirmi beş atılmalıdır (Sayıların belirlenmesi aşağıda verilmiştir.). Taşlar dikilmeden önce atılan herhangi bir sayı (on iki ve yirmi beş hariç) oynanmaz. Bütün taşlar dikildikten sonra on iki atılırsa

on iki kare sayılır fakat bir de penk oynanır. Dolayısıyla on iki atıldığında aslen on üçkare ilerlenir. Karelerde ilerlerken hep sağdan gidilir. Taşlar dikildikten sonra yirmi beş atılırsa yirmi beş ve penk olmak üzere yirmi altı kare sayılır. Yirmi altıncı kareye taş indirilir. Artının her kanadında on yedi kare vardır. Onun için yirmi beş artı penk saymak yerine sayı yolu üzerindeki ilk kanat atlanarak dokuz kare sayılırsa aynı sonuca varılmış olunur. Oyun sonlarına doğru on iki veya yirmi beş oynanması için yeteri kadar kare bulunmuyorsa bunların bunların sadece penkleri yani bir sayı oynanır.

Taşların kırılmasına gelince. Eğer taş bağda (penk yeri) değilse taş kırılabilir. Taşı kırabilmek için taş açıkta dururken taşın bulunduğu kareye, rakibin oynayacağı sayının sonu isabet etmelidir. Kıracağı taşın üzerine okkalı bir vuruşla o taşı bezin dışına fırlatır. Karede birden fazla taş varsa rakip hepsini kırabilir. Fakat taşlar bağda ise taşlar kırılmaz. Kırılan taş daha sonra tekrar dikilmeye çalışılır.

Takımlar birbirinin evine giremezler. Dolayısıyla eve giren taş kırılmaktan kurtulmuş olur. Oyunun son bölümünde taşlar eve sokulur gerekirse penkler oynanır. Fakat taşların eve sokulması yeterli değildir. Taşların çıkışa götürülmeleri gerekir. Çıkış evdeki dikdörtgen-lerin bittiği yerdir. Atılan sayılar oynanır. Cepten önceki son dikdörtgen kubur diye adlandırılır. Kuburdan on iki veya yirmi beş atılmadıkça çıkılmaz. İçerdeyken on iki veya yirmi beş atılırsa

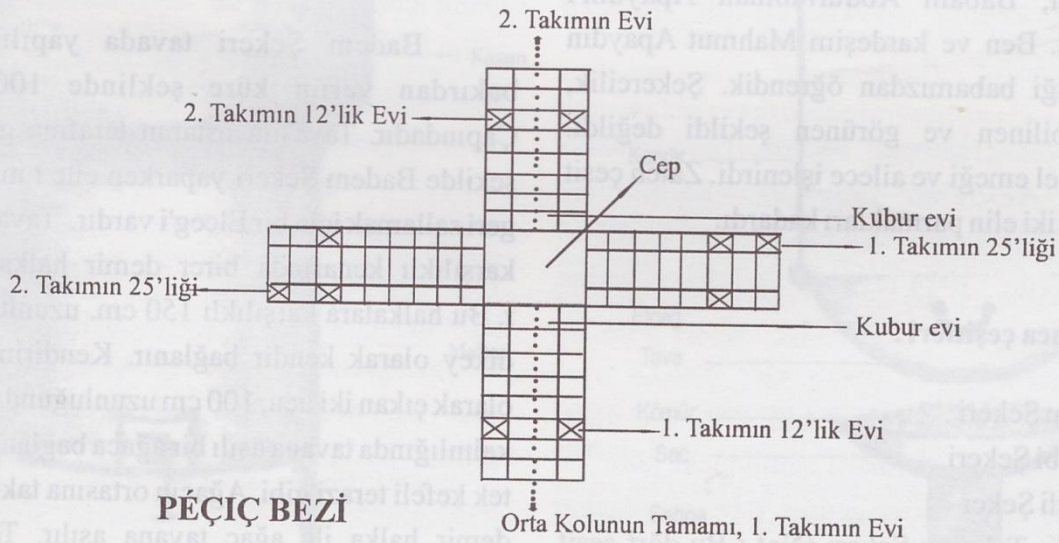
penkleri oynanır. Ancak bu sayılardan ikişer tane atılsa dahi bir penk oynanır.

Oyun içinde başından sonuna kadar on iki, yirmi beş, sekiz ve altıatan tekrar atar. Fakat üç tane on iki atarsa on ikileri yanar. Bu kural yirmi beş, sekiz ve altı için de geçerlidir. Bunlar yanarsa da tekrar sayı atılır. Fakat yanan sayılar oynanmaz.

PÊÇİÇ OYUNUNDA SAYILARIN BELİRLLENMESİ

Toplam altı it boncuğuyla oynanan bu oyunda sayılar şöyle tespit edilir. İt boncuğunun boşluk kısmı yukarı doğru bakıyorsa açık olur. Eğer boşluk kısmı yere doğru bakıyorsa kapalı olur. Eğer dik gelirse sadece dik gelen it boncuğu havaya atılır. Eğer atışanında it boncuklarından biri veya birkaçı elde kalırsa hepsi tekrar atılır. Sayılar ise açık ve kapalı olmasıyla tespit edilir. Sayılar aşağıda verilmiştir.

- Ø Hepsi kapalı.....altı
- Ø Bir açık beş kapalı.....yirmi beş
- Ø İki açık dört kapalı.....dört
- Ø Üç açık üç kapalı.....üç
- Ø Dört açık iki kapalı.....iki
- Ø Beş açık bir kapalı.....on iki
- Ø Hepsi açık.....sekiz

URFA'DA ŞEKERÇİLİĞ

Şekerci Ahmet APAYDIN

Urfa'da Şekercilik, şeker tekniği ve sanayii olmadan evvel de vardı. Ancak, o zaman şeker Halep'ten yarım okka ağırlığında (600 gr) mavi kağıda sarılı pramit şeklinde gelirdi. Urfa'nın eski şekercilerinden yaş ve ustalık sırasına göre Şekerci Annepeçi Durak, Şekerci Bülbül Hacı Mahmut, Şekerci Sofu'nun Oğulları: Hacı Mehmet, Hacı Ahmet, Hacı Mahmut, Meydancı, Toppe Mustafa Altan, önemli simalardandır. Bu ustalardan Şekerci Durak, amcam Şekerci Abdullah'ı; Şekerci Hacı Mahmut Bülbül, Oğulları Mehmet ve Mustafa Bülbül'ü yetiştirdi. Bu isimlerden hiç biri şu anda hayatta değildir. Şekerci Sofugil, oğlu Bahattin Meydancı'yı yetiştirdi. Ancak, o şimdi imalat yapmadan hazır alıp satıyor. Şekerci Abdullah, Babam Abdurrahman Apaydın'ı yetiştirdi. Ben ve kardeşim Mahmut Apaydın Şekerciliği babamızdan öğrendik. Şekercilik, bugün bilinen ve görünen şekildi değildi. Tamamı el emeği ve ailece işlenirdi. Zaten çeşit sayısı da iki elin parmakları kadardı.

Başlıca çeşitleri :

1. Badem Şekeri
2. Leblebi Şekeri
3. Cevizli Şeker
4. Kendir Tohumu Şekeri (Not : Bu dört çeşit

şeker, geleneksel usulle tavada elle yapılırdı.)

5. Lokum (Sade, Cevizli, Fıstıklı, Küncülü)

6. Akıde Şekeri

7. Limonlu Şeker

8. Halka Şeker

9. Cam şeker (Cevizli ve Küncülü): Bu çeşit bugün buzlu cama benzeyen, sıcak olarak mermer üzerinde elle yaslanır.

10. Şam Şekeri : Kurşun kalem uzunluğunda, serçe parmak kalınlığında olur. Kabartıldığı için gevrek olur.

Bu sayıda size tadı bilenlerin hala damağında olan Urfa'nın Badem şekerinin yapılışını anlatacağım.

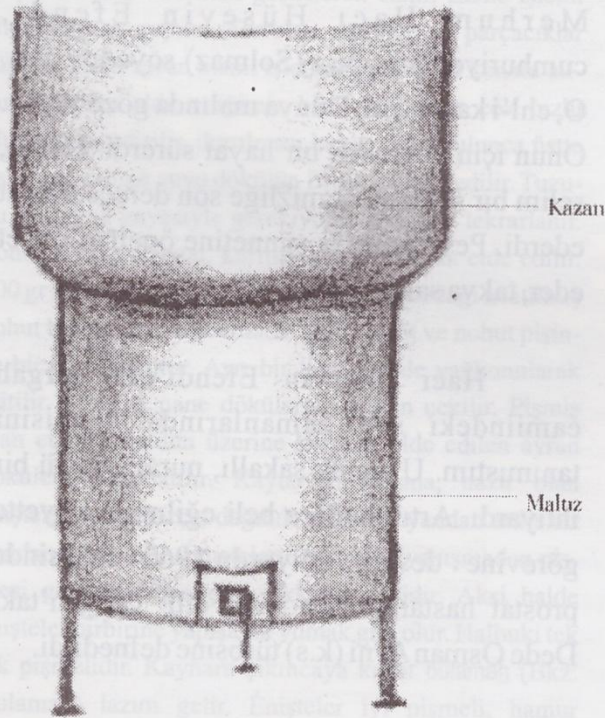
BADEM ŞEKERİNİN YAPILIŞI

Badem Şekeri tavada yapılır.Tava bakırdan yarım küre şeklinde 100 cm. Çapındadır. Tava'nın ustanın tarafına gelecek şekilde Badem Şekeri yaparken elle tutup ileri geri sallamak için bir Elceg'i vardır. Tavanın iki karşılıklı kenarında birer demir halka vardır. Bu halkalara karşılıklı 150 cm. uzunluğunda dikey olarak kendir bağlanır. Kendirin dikey olarak çıkan iki ucu, 100 cm uzunluğunda, bilek kalınlığında tavana asılı bir ağaca bağlanır. Yani tek kefeli terazi gibi. Ağacın ortasına takılan bir demir halka ile ağaç tavana asılır. Tava'nın

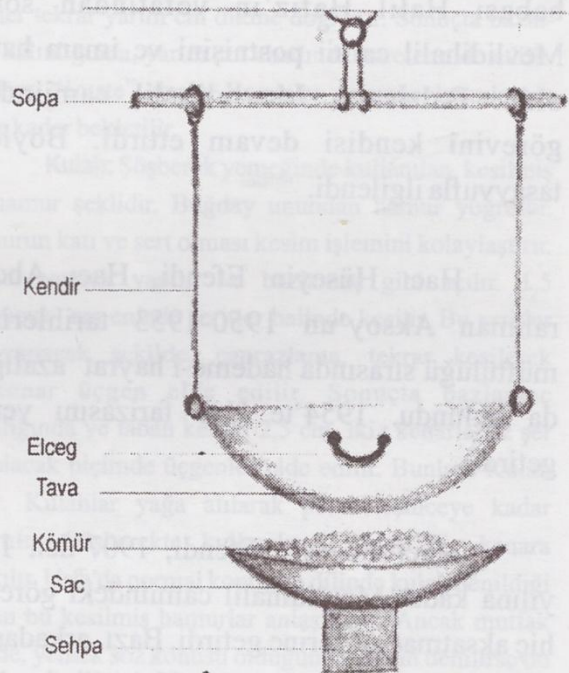
URFA MAHALLİ YEMEKLERİNDEN ŞÖŞBEREK

altına bir sehpa konulur. Sehba'nın üzerine ekmek sacının çukur tarafı yukarıya gelecek şekildi konulur. Sacın çukur tarafına kayılmış kömür konulur. Tava'nın içerisine ideal miktar olarak 3 kilogram badem içi (eğrileri, kırıkları seçilmiş şekilde) kavruarak konulur. 10 kg şeker, bir bakır kazana konularak üzerine 3 litre su ilave edilip kaynatılır. Şerbetin kıvamı bu günkü kadayıf şerbetinin kıvamında olur. Hazırlanan bu şerbet, içinde kömür kayılmış Maltız'ın (bugünkü banyo kazanlarının altında kullanılan sobaya benzer) üzerine sıcak kalması için konur. Sacın çukur tarafına konulan ve kayılan kömür üzerindeki 3 kg. Badem Tava, Elceg'inden tutularak Tava ileri

geri hareket ettirilir. Bu hareket esnasında diğer elle Maltız'ın üzerindeki şerbetten Kevgir (Kepçe)'le kibrit çöpü inceliğinde şerbet gezdirilerek dökülür. Şeker, bademin üzerinde kurudukça şerbet verilir ve bu işlem kazanın dibinde bir Kevgir şerbet kalana kadar devam eder. Şerbetin son Kevgirine bir çay kaşığı vanilya (güzel koku vermek için) katılarak bademlere yedirilir. Kuruması için tava 5 dakika ileri geri hareket ettirilir. Badem Şekeri, kalaylı bir tepsiye dökülür. Böylece Badem Şekeri'nin hazırlama aşamaları sonuçlanır. Hazırlanan Badem Şekeri'nin sıcak sıcak yenmesinin tadına doyum olmaz. Çünkü hem sıcak, hem gevrek.

Şekil - 1

Şekil - 2

HACI HÜSEYİN SOLMAZ EFENDİ

(1875 - 1960)

Mahmut KARAKAŞ

Hacı Hüseyin Efendi, son devirde yetişen Urfa alimlerindenidir. Kendisi, 1907'de vefat eden ve Kadiri halifelirinden olan Dede Osman Avni (k.s)'nin halifesi Halil Hafız'ın oğludur. 1875'de Tahtamor mahallesinde doğdu. Annesi Ayşe Hatun'dur. Küçük yaştan itibaren Dergah camiine devam ederek, o zamanın alimlerinden medrese tahsilini tamamladı. Hacı Hüseyin Efendi, 1907'de babası Halil Hafız'ın vefatından sonra Mevlidihalil camii postnişini ve imam hatibi oldu. Babasının Mevlidihalil camiindeki görevini kendisi devam ettirdi. Böylece tasavvufla ilgilendi.

Hacı Hüseyin Efendi, Hacı Abdurrahman Aksoy'un 1950-1953 tarihlerinde müftülüğü sırasında hademe-i hayrat azalığında bulundu. 1954'te Hac farizasını yerine getirdi.

Hacı Hüseyin Efendi, 1907'den 1960 yılına kadar Mevlidihalil camiindeki görevini hiç aksatmadan yerine getirdi. Bazı arkadaşları ile Dedenin Sarinci'ne ve Haleplibahçe'sine

sıraya giderdi. Onların sıraları daha ziyade gündüz olurdu. O yüzden Hacı Hüseyin Efendi, öğle ve ikindi namazları için camiye gelir, namazını kıldırdıktan sonra tekrar arkadaşlarının yanına dönerdi. Hiç bir zaman görevini ihmal etmezdi. Görevinde çok titizdi.

Hacı Hüseyin Efendi'nin oğlu Dr. Kâmil Solmaz'ın bize verdiği bilgiye göre, Merhum Hacı Hüseyin Efendi, cumhuriyet'ten sonra (Solmaz) soyadını aldı. O, ehl-i kanaat idi. Dünya malında gözü yoktu. Onun için mütevazı bir hayat sürerdi. Halim, selim bir insandı. Temizliğe son derece dikkat ederdi. Peygamberin sünnetine önemle riayet eder, takva sahibi bir alimdi.

Hacı Hüseyin Efendi'nin dergah camiindeki son zamanlarında kendisini tanıdım. Uzun ak sakallı, nuranî yüzlü bir ihtiyardı. Artık hafifçe beli eğilmiş vaziyette görevine devam ediyordu. 1960 senesinde prostat hastalığından vefat etti. Dergah'taki Dede Osman Avni (k.s) türbsine defnedildi.

URFA MAHALLİ YEMEKLERİNDEN ŞÖŞBEREK

Halil SORAN

Az etle ve çok uğraşla yapılan bir yemektir. Şöşberek için gerekli malzemeler, 1 kg un, 500 gr parça et, bir su bardağı nohut, bir tabak önceden hazırlanmış boranı kıftesi (Bkz. Boranı kıftesi), 1 kg kurıt (Bkz. Kurıt), 150 gr sade yağ (Bkz. Sade yağ), iki yemek kaşığı nane. 1 kg un, su alınıp yoğrularak hamur yapılır. Hamur biraz katı olmalıdır ki işlenmesi kolay olsun. 10 dakika kadar dinlendirildikten sonra hamurun yarısı alınır. Ohlavı (Bkz. ohlavı) ile bazlamaç (Bkz. Bazlamaç) kalınlığında açılır ve yarım cm ebadında kareler halinde kesilir. Bunlara énişte (Bkz. Énişte) denir. Énişteler kullanılmak üzere bir kenara bırakılır. Hamurun geri kalanının yarısı alınır, yine ohlavı ile açılarak ve kesimi yapılarak üçgen şekline getirilir. bunlara da kulah (Bkz. Kulah) denir. Geri kalan hamur önce kulah gibi kesilir. Bu kulahların iki köşesi birleştirilip, tekrar iki köşesi birleştirilerek küpe (Bkz. Küpe) yapılır. "küpe" ye "kuş" diyenler de vardır. Kulah ve küpeler ayrı ayrı yağda kızartılır. Pembeleşince yağdan çıkartılarak bir kenarda bekletilir. Kurıtlar bir gün önceden dövülerek, sıcak suda bekletilmeye bırakılmalıdır. Yumuşamış olan kurıtlar suyu ile beraber süzekten geçirilerek ezilir. Ezme işlemi olabildiğince yapılır. Tortuları, ezilmeyen parçacıklar süzekte kalır, ayran kısmı işlenmek üzere bir kenara alınır. Kurıttan elde ettiğimiz bu ayran şayet çok tuzlu olursa dinlendirilir, durulması beklenir. Durulunca üstte kalan sarımtırak suyu dökülür. Biraz su ilave edilir. Tuzunu azaltmak gayesiyle gerekiyorsa bu işlem tekrarlanır. Sonuçta tuzu normal, kurıttan yapılan ayran elde edilir. 500 gr ufak doğranmış parça et ve bir su bardağı ıslatılmış nohut bir tencereye konularak pişirilir. Et ve nohut pişince bir kenara alınır. Ayrı bir tavaya sade yağkonularak eritilir. Üzerine nane dökülerek ateşten çekilir. Pişmiş olan et ve nohudun üzerine kurıttan elde edilen ayran dökülerek kaynatılır. Kaynayan kazana, hazır olan énişteler parça parça, dağınık halde bir yandan atılır bir yandan karıştırılır. Éniştelerin birbirine yapışmadan pişmesi gerekir. Buna çok dikkat etmelidir. Aksi halde énişteler birbirine yapışarak yumak gibi olur. Halbuki tek tek pişmelidir. Kaynara çıkıncaya kadar bulamah (Bkz. Bulamah) lazım gelir. Énişteler iyi pişmeli, hamur

kokusu gelmemelidir. Takriben 30 dakika pişmesi yeterlidir. Servis yapılacağı zaman et, nohut, énişte ve ayran karışımından bir sehene (tabağa) iki kepçe konulur. Üzerine iki kaşık kulah, iki kaşık küpe, bir kaşık yağlı nane ve iki kaşık boranı kıftesi konularak yenir. Görüldüğü üzere şöşberek, yapılması oldukça zor, ezva'lı bir yemektir. Malzeme olarak kurıt, un ve burğul ağırlıktadır. Az miktarda da et konulur. Yani basit ve ucuz malzemelerden, yorucu ve uzun süren çabalarla yapılan çeşitlerin, birleşmesinden oluşan bir yemektir. Bu sebepten şöşberek için, a) "Şöşberek, bi kaşıkda beş gerek" b)"Kırh arvadın ısıdır, 3 nügü etin aşıdır" c)"Yapanı mert gerek, yiyeni dilber gerek" derler. Böylece şöşberek topluma ve tarihe mal olmuştur.

Énişte: Şöşberek yemeğinde kullanılan bir hamur şekline énişte denir. énişte şöyle yapılır. Buğday unundan hamur yoğrulur. Hamurun biraz katı olması işlenmesini kolaylaştırır. Hamur yumak yapılır ve ohlavı ile bazlamaç kalınlığında açılır. Açma işlemi bitince bir birine yapışmasın diye iyice unlanarak ohlavıya sarılır. Sarılı haldeyken ohlavı içinden çekilir. Yarım cm eninde dikine kesilir. Böylece yarım cm eninde şeritler olur. Bu şeritler tekrar yarım cm dikine doğranır. Sonuçta bazlamaç kalınlığında, yarım cm ebadında kareler elde edilir. Bunlara "énişte" denir. Énişteler yemeğe konulacağı vakte kadar bekletilir.

Kulah: Şöşberek yemeğinde kullanılan, kesilmiş bir hamur şeklidir. Buğday unundan hamur yoğrulur. Hamurun katı ve sert olması kesim işlemi kolaylaştırır. Hamur yumak yapılır ve bazlamaç gibi açılır. 1,5 (birbuçuk) cm eninde şeritler halinde kesilir. Bu şeritler açıcı yapacak şekilde, çaprazlama, tekrar kesilerek ikizkenar üçgen elde edilir. Sonuçta bazlamaç kalınlığında ve taban kenarı 2,5 cm, ikiz kenarları 2 şer cm olacak biçimde üçgenler elde edilir. Bunlara Kulah denir. Kulahlar yağa atılarak pembeleşinceye kadar kızartılır. Şöşberekte kullanılmak üzere bir kenara bırakılır. Urfa'da normal konuşma dilinde kulah denildiği zaman bu kesilmiş hamurlar anlaşılmaz. Ancak mutfak dilinde, yemek söz konusu olduğunda, kulah denilirse bu üçgen hamurlar anlaşılır. Mesela şöşberek yenileceği

zaman "şöşberekde kulağı çoh severem" denilir.

Küpe: Şöşberek yemeğinde kullanılan, kesilmiş bir hamur şeklidir. Buna kuş dahi denir. Buğday unundan hamur yoğrulur. Hamurun katı ve sert olması kesim işlemini kolaylaştırır. Hamur yumak yapılı ve bazlamaç gibi açılır. 1,5 (birbuçuk) cm eninde şeritler halinde kesilir. Bu şeritler aç yapacak şekilde, çaprazlama, tekrar kesilerek ikizkenar üçgen elde edilir. Sonuçta bazlamaç kalınlığında ve taban kenarı 2,5 cm, ikiz kenarları 2 şer cm olacak biçimde üçgenler elde edilir. Bu üçgenlerin taban açıları katlanarak bileştirilir. Tekrar katlanarak bu kez tepe açısı ile birleştirilir. Sadece birleştiği nokta sıkıştırılarak, birbirine yapıştırılarak şekil verilir. Yani ABC ikizkenar üçgeninde B ve C açıları taban açıları A açısı tepe açısı olsun. Önce B ve C açısı birleştirilir. Birleşen bu köşe tekrar katlanarak A köşesi ile birleştirilir. Böylece A, B, C köşeleri aynı noktaya gelmiş olur. Sadece bu nokta iki parmak arasında sıkıştırılır. Bunlara "küpe" veya "kuş" denir. Küpeler pembeleşinceye kadar yağda kızartılarak bir kenara konur. Urfa'da normal konuşma dilinde küpe veya kuş denildiği zaman bu kesilmiş hamurlar anlaşılır. Ancak mutfak dilinde, yemek söz konusu olduğunda, küpe yada kuş denildiğinde, şeklini tanımlamaya çalıştığımız hamurlar anlaşılır. Mesela şöşberek yenileceği zaman "biye biraz daha küpe vér" denilir.

Nüğü: Yarım okka ağırlığında eski bir ölçü birimidir. Yani 641 gr dır.

Boranı Kıftesi: 200 gr dövülmüş kara et, 1 kg kıfteli burğıl, 150 gr isot, iki tatlı kaşığı tuz, su ile iyice yoğrulur. 1 çay bardağı buğday unu da katılarak, un tamamen karışuncaya kadar biraz daha yoğrulur. Yoğurma işlemi bittikten sonra, küçücük parçalar alınır, nohuttan biraz büyük, fındıktan biraz küçük olacak şekilde elde yuvarlanır. Boranı kıftesi yuvarlanan kıfte çeşitleri içinde en küçük olanıdır. 1,5 cm çapındaki küre büyüklüğünde, iki elin avuç içi ve parmakları arasında Yuvarlanır. Yuvarlama esnasında kıfteler ele yapışmasın diye parmak ucuyla ıslatmalıdır. Yuvarlama işi bittikten sonra köfteler sıvı yağda atılarak kızartılır. Boranı yemeği ve eşkıllı kıftede kullanılır. Eşkıllı kıftede de kullanılmasına rağmen, bu köfteye boranı kıftesi denir.

Kurıt: Yayık ayranı önce kaynatılır. Ayran çürür. Sonra bez torbaya konulur. Suyu süzülür. Geri çürümüş yoğurt kalır. Buna bol tuz eklenerek karıştırılır.

Ceviz veya daha büyük yuvarlaklar alınarak temiz bir yere güneş altına konularak kurutulur. Bu kurutulmuş yoğurda kurıt denir. Yoğurt piyasadan çekilince, kurıtlar suda ıslatılarak yoğurdun kullanılabilirdiği bazı yerlerde kullanılırdı.

Sade Yağ: Süt yoğurt yapılır. Yoğurt, yayık yapılacak yere konur. Eskiden tuluklarda yapılırdı. Son zamanlarda yayık makinelerinde yapılmaktadır. Tuluklar, 2 m boyunda üç direğin birleşmesinden oluşan, üç ayaklı sehpa, yere paralel olacak şekilde bağlanır. İleri geri sallayarak yağın ayranın üzerine çıkmasını sağlarlar. Ayranın soğuk olması gerektiğinden sabahın erken saatinde, henüz hava serinken yayık yayılır. Son zamanlarda soğutmak için buz da atılmaktadır. Yayık işlemi bitince tuluğun ağzı dikkatlice açılır ve üzerindeki yağlar alınır. Bu yağa kere yağı denir. Her gün toplanan yağlar birkaç günde bir uygun bir tencereye konulur, ısıtılır. Yağ kaynamaya başlayınca üzerine iki üç avuç buğday unu serpilir. Unlar dibe çöker, saf yağ üste çıkar. Üstte kalan bu yağ süzülerek başka bir kaba alınır. Bu yağa sade yağ denir. Sade yağın rengi sarıya çalar. İnek yağı daha sarı olur. Renginden olsa gerek sade yağa sarı yağ da denir. Urfa'nın öteden beri en çok şöhet olmuş mamulü sade yağıdır. Urfa'dan türkiyenin her tarafına dağıtım yapılır.

Bazlamaç: Ev ekmeğinden biraz daha küçük ve biraz daha kalın, sac üzerinde pişen ekmeçtir. Ev ekmeği gibi sulanıp yenilmesi pek uygun değildir. Sıcak yenileceği zaman bazlamaç yapmak tercih edilir. Saklanıp muhafaza edilecekse daha ince açılarak ev ekmeği yapılır. Ev ekmeğinden biraz küçük, biraz daha kalınca olması ve sıcak yenmesi dışında, yapılışı ve kullanan malzemeler bakımından her şeyiyle ev ekmeği gibidir. Bazı yörelerde bazlama dedikleri de bazlamaçtır.

Ohlavı: Yufka açmak için kullanılan 40 cm den bir metreye kadar uzunlukta, birbuçuk ile ikibuçuk cm arasında değişik çaplarda özel olarak yapılan yuvarlak değnek.

*Yeşil buhça bağtıyam
Gümüşden ohlavıyam
Yarım bi domırçağ gül
Ben onun yaprağıyam*

Ezva': Ezizet, cefa, yorgunluk, zor.

Bulamah: Dairesel hareketlerle süratli şekilde karıştırmak. Kazanın veya tencerenin dibinin tutmaması için, içindeki şeyi durmadan karıştırmak.

Kere yağı: Tere yağı

zaman "şöşberekde kulağı çoh severem" denilir.

Küpe: Şöşberek yemeğinde kullanılan, kesilmiş bir hamur şeklidir. Buna kuş dahi denir. Buğday unundan hamur yoğrulur. Hamurun katı ve sert olması kesim işlemini kolaylaştırır. Hamur yumak yapılı ve bazlamaç gibi açılır. 1,5 (birbuçuk) cm eninde şeritler halinde kesilir. Bu şeritler aç yapacak şekilde, çaprazlama, tekrar kesilerek ikizkenar üçgen elde edilir. Sonuçta bazlamaç kalınlığında ve taban kenarı 2,5 cm, ikiz kenarları 2 şer cm olacak biçimde üçgenler elde edilir. Bu üçgenlerin taban açıları katlanarak bileştirilir. Tekrar katlanarak bu kez tepe açısı ile birleştirilir. Sadece birleştiği nokta sıkıştırılarak, birbirine yapıştırılarak şekil verilir. Yani ABC ikizkenar üçgeninde B ve C açıları taban açıları A açısı tepe açısı olsun. Önce B ve C açısı birleştirilir. Birleşen bu köşe tekrar katlanarak A köşesi ile birleştirilir. Böylece A, B, C köşeleri aynı noktaya gelmiş olur. Sadece bu nokta iki parmak arasında sıkıştırılır. Bunlara "küpe" veya "kuş" denir. Küpeler pembeleşinceye kadar yağda kızartılarak bir kenara konur. Urfa'da normal konuşma dilinde küpe veya kuş denildiği zaman bu kesilmiş hamurlar anlaşılır. Ancak mutfak dilinde, yemek söz konusu olduğunda, küpe yada kuş denildiğinde, şeklini tanımlamaya çalıştığımız hamurlar anlaşılır. Mesela şöşberek yenileceği zaman "biye biraz daha küpe vér" denilir.

Nüğü: Yarım okka ağırlığında eski bir ölçü birimidir. Yani 641 gr dır.

Boranı Kıftesi: 200 gr dövülmüş kara et, 1 kg kıftelî burğıl, 150 gr isot, iki tatlı kaşığı tuz, su ile iyice yoğrulur. 1 çay bardağı buğday unu da katılarak, un tamamen karışınca kadar biraz daha yoğrulur. Yoğurma işlemi bittikten sonra, küçücük parçalar alınır, nohuttan biraz büyük, fındıktan biraz küçük olacak şekilde elde yuvarlanır. Boranı kıftesi yuvarlanan kıfte çeşitleri içinde en küçük olanıdır. 1,5 cm çapındaki küre büyüklüğünde, iki elin avuç içi ve parmakları arasında Yuvarlanır. Yuvarlama esnasında kıfteler ele yapışmasın diye parmak ucuyla ıslatmalıdır. Yuvarlama işi bittikten sonra köfteler sıvı yağa atılarak kızartılır. Boranı yemeği ve eşkılı kıftede kullanılır. Eşkılı kıftede de kullanılmasına rağmen, bu köftele boranı kıftesi denir.

Kurıt: Yayık ayranı önce kaynatılır. Ayran çürür. Sonra bez torbaya konulur. Suyu süzülür. Geri çürümüş yoğurt kalır. Buna bol tuz eklenerek karıştırılır.

Ceviz veya daha büyük yuvarlaklar alınarak temiz bir yere güneş altına konularak kurutulur. Bu kurutulmuş yoğurda kurıt denir. Yoğurt piyasadan çekilince, kurıtlar suda ıslatılarak yoğurdun kullanılabilirdiği bazı yerlerde kullanılırdı.

Sade Yağ: Süt yoğurt yapılır. Yoğurt, yayık yapılacak yere konur. Eskiden tuluklarda yapılırdı. Son zamanlarda yayık makinelerinde yapılmaktadır. Tuluklar, 2 m boyunda üç direğin birleşmesinden oluşan, üç ayaklı sehpaye, yere paralel olacak şekilde bağlanır. İleri geri sallayarak yağın ayranın üzerine çıkmasını sağlarlar. Ayranın soğuk olması gerektiğinden sabahın erken saatinde, henüz hava serinken yayık yayılır. Son zamanlarda soğutmak için buz da atılmaktadır. Yayık işlemi bitince tuluğun ağzı dikkatlice açılır ve üzerindeki yağlar alınır. Bu yağa kere yağı denir. Her gün toplanan yağlar birkaç günde bir uygun bir tencereye konulur, ısıtılır. Yağ kaynamaya başlayınca üzerine iki üç avuç buğday unu serpilir. Unlar dibe çöker, saf yağ üste çıkar. Üstte kalan bu yağ süzülerek başka bir kaba alınır. Bu yağa sade yağ denir. Sade yağın rengi sarıya çalar. İnek yağı daha sarı olur. Renginden olsa gerek sade yağa sarı yağ da denir. Urfa'nın öteden beri en çok şöhet olmuş mamulü sade yağdır. Urfa'dan türkiyenin her tarafına dağıtım yapılır.

Bazlamaç: Ev ekmeğinden biraz daha küçük ve biraz daha kalın, sac üzerinde pişen ekmeğdir. Ev ekmeği gibi sulanıp yenilmesi pek uygun değildir. Sıcak yenileceği zaman bazlamaç yapmak tercih edilir. Saklanıp muhafaza edilecekse daha ince açılarak ev ekmeği yapılır. Ev ekmeğinden biraz küçük, biraz daha kalınca olması ve sıcak yenmesi dışında, yapılışı ve kullanılan malzemeler bakımından her şeyiyle ev ekmeği gibidir. Bazı yörelerde bazlama dedikleri de bazlamaçtır.

Ohlavı: Yufka açmak için kullanılan 40 cm den bir metreye kadar uzunlukta, birbuçuk ile ikibuçuk cm arasında değişik çaplarda özel olarak yapılan yuvarlak değnek.

*Yeşil buhça bağtıyam
Gümüşden ohlavıyam
Yarım bi domurçah gül
Ben onun yaprağıyam*

Ezva': Ezizet, cefa, yorgunluk, zor.

Bulamah: Dairesel hareketlerle süratli şekilde karıştırmak. Kazanın veya tencerenin dibinin tutmaması için, içindeki şeyi durmadan karıştırmak.

Kere yağı: Tere yağı

URFA'DA HAFIZLIK GELENEĞİ

A. Selami YILDIZ

HRÜ. Halkbilim Uzmanı

GİRİŞ

Hafızlık Geleneği, Kur'ân-ı Kerim'in nüzûlü ile birlikte başlar. Kendisine Kur'ân-ı Kerim ayetleri belli bir süreç içerisinde indirilen son peygamber Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.), vahiy katiplerine inen ayetleri yazdırırdı. Yazım işini üstlenen bu Sahabeler aynı zamanda kendi istekleri ile yazdıkları ayetleri hıfz ederlerdi. Vahiy katiplerinden başlayan Hafız-ı Kur'ânlık, geçmişten günümüze tüm İslam âleminde ve birçok coğrafyada yaşayan Müslümanlar tarafından geleneksel olarak bir görev telakki edilip sürdürülmektedir.

Şanlıurfa, M.S. 630 yıllarında İslâm orduları tarafından, o günkü dünyanın iki büyük süper gücü olan **Bizans ve İran Sasani** imparatorluklarının hakimiyetlerinin sona erdirilmesi neticesinde, **H. Ömer (r.a.)** devrinde İslâm orduları kumandanlarından **İyad b. Ganem** (19 Ağustos 639) tarafından kan dökülmeden fethedilmiştir. **İyad b. Ganem, Harrân, Ruhâ, Rakka, Karkisiyye, Nusaybin, Sincar, Meyyafarkin** gibi ehirleri sulh yoluyla almıştır. Şehrin önde gelenleri ve halkı İslâm devletine tabi olmayı hiçbir zorlamaya maruz kalmadan kabul etmişlerdir. Bu fetihlerden sonra **Şanlıurfa** halkının süratle İslâm'a girmeye ve Müslüman olmaya başladığını görüyoruz. Şanlıurfa'nın İslâm hakimiyetine girişini (MS. 639) baz alırsak, hafızlık geleneğinin de bu süreçle birlikte başlayabileceği doğal sonucu çıkmaktadır. Bu ise 1300 küsur yıllık bir geleneğin, bölgede nesilden nesile aktararak geldiğine işaret eder. 1300 yıllık zaman sürecinde şüphesiz ki binlerce Hafız-ı Kur'ân yetişmiştir. Bölgede yetişen Hafız-ı Kur'ân'ları, bu zaman sürecini de içerecek şekilde araştırmak, şahısların tek tek biyografilerini bulmak ve yazmak başlı başına büyük bir çalışma konusu olacaktır. Bugüne kadar böyle bir çalışmanın yapılmaması araştırma konusunu daha da zorlaştırmaktadır.

Her araştırmacı kendi döneminden sorumludur düşüncesinden hareketle, başta yaşadığımız dönemi ve imkanlar dahilinde mümkün olduğu kadar bizden önceki dönemleri de kapsayacak şekilde derinlemesine bir çalışma yapma gayretine girmiş bulunmaktayız. İnşallah ömrümüz yeter ve başarılı oluruz.

Şanlıurfa da yetişmiş ve Rahmet-i Rahmana kavuşmuş elli ye yakın Hafız-ı Kur'ân'ı tespit ettik Hüseyin Çütçü'nin oğlu, **Çütçü Muhammed Hafız** (1860-1938) önemli bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çütçü Muhammed Hafız birçok Hafız-ı Kur'an yitirmiştir. **Kurrâ Muhammed Hafız** (Muhammed AKKAFA), Nuri Hafız, Ömer Hafız, Papuççu Ali Hafız, Bahaddin Hafız(Şih Abrurrahman'nın oğlu), Mustafa Hafız, Muhammed Hafız, Aziz Hafız, Çütçü Muhammed Hafız'ın tespit edebildiğimiz talebeleridir. Yine, **Kurrâ Muhammed Hafız** (Muhammed AKKAFA) da önemli bir şahsiyet olarak ortaya çıkmaktadır. Kurrâ Muhammed Hafız (1892-1972) birçok Hafız-ı Kur'an yitirmiştir. Yahya Hafız, Rafi Görgün, Zeki Hafız, Aziz Hafız, Cafer Hafız, Salih Hafız, Çavuş Osman Hafız, Beyzoyun oğlu Halil Hafız, Osman Hafız, Şefik Hafız, Muhammed Nur Hafız, Karaköprülü Müslüm Hafız, Mikdat Hafız, Şevki Hafız (Mehmet ALTINGÖZ), Muhammed DÖNMEZ, Bekir İZGÖRDÜ, Kurrâ Muhammed Hafız'ın tespit edebildiğimiz talebeleridir. Kurrâ Muhammed Hafız'ın talebesi **Hac Rafi GÖRGÜN** hafız da Hafız-ı Kur'ân yetiştirme geleneğini sürdüren hocalardan olmuş ve bu bağlamda birçok talebe yetiştirmiştir. H.Cahit UYANIK, Osman KIVIR, Mehmet KESKİN, Boyacı Halil Hafız, Bahçeci Mustafa Hafız, Mehmet DÖNMEZ, Nabi ŞELLİ, Salambaç Ömer Hafız (NACAR). Şihé Hafız (NACAR) ve Halil SORAN gibi hafızlar, **Hac Rafi GÖRGÜN** hafızın yetiştirdiği Hafız-ı Kur'ân'lardır.

Ramazan DEMİRCİ, Mahmut KAHVECİBAŞI, Yusuf Ziya KAHVECİBAŞI, Yaşar, ŞEKERCİ, Mahmut BOSTANCI, İsmail YANDIRICI ve Mılla Ali BAGMANCI hocalarda günümüze değin birçok Hafız-ı Kur'ân yetiştirmiş ve halen yetiştirmektedirler.

Vefat eden Hafız-ı Kur'ânlarardan tespit edebildiğimiz diğer Hafız-ı Kur'ânlar: Ali Hafız (Âma), Aziz EKREN, Bahattin KARAGÖZ, Bezzaz Ömer Hafız, Çoban Mehmet, Çolak Aziz Hafız, Çulha Mahmud Hafız, H. Halil KURTOĞLU, Halil Hafız (Halil UZUNGÖL), Hindi Hafız Abdullah (Hasan Paşa Camii eski imamı), İncirkuşu Hafız, Kazinoğlu Mahmut Hafız, Kazzaz Hasan Hafız, Kurrâ Osman ÇAVUŞ (es-kici), Küfri Hafız, Muhammed ÖNCEDAĞ, Mustafa Hafız (Hasan Paşa Camii eski müezzini), Müslüm Hafız, Osman KIVIR, Salih Hafız (Âma), Şükrü ÇADIRCI Hafız (Âma), Terzi Hacı Hafız, Vaiz ömer GÖÇ, Yahya SAATÇI, Âma Yusuf Hafız (Hızzanoğlu Camii eski müezzini), Zeki Hafız (Zeki DAYI). Urfa'da en çok Hafız yetiştiren ve âilece hep Hafız-ı Kur'ân olan âile KAHVECİBAŞI âilesidir

Şanlıurfa merkezde hafızlık konusunda yaptığımız ve halen yapmakta olduğumuz araştırmada, yöre halkının Hafız-ı Kur'ân'lara ve hafızlığa karşı büyük bir teveccühü olduğunu tespit ettik. Öz kültür değerlerimizin ö nemsinmediği, hatta bazılarınca yoz kültür olarak telakki edildiği ve gösterildiği bir dönemde, yöremizde Kur'ân öğrenimi ve hafızlık hizmetlerinin halk tarafından önemsenmesi ve desteklenmesi ümit vericidir.

Bir tarafta 12-18 yaş arası sokak serserisi şeklinde yetişen; tiner koklayan, annesini ve babasını beğenmeyen, güncel yaşayan, bencil, egoist, bir o kadar da midesine düşkün, yarınandan be haber bir nesil! diğer tarafta ise bunlardan tamamıyla kopuk, öz benliğini yitirmeyen ve öz kültürüne sahip çıkan, onu yaşayan, yaşatan bir nesil. Evet bu değerler yaşatılmalı ve desteklenmelidir.

Hafız-ı Kur'ân olma yeteneğine haiz her kese, Hafız-ı Kur'ân olmasını tereddütsüz bir şekilde tavsiye ederiz. Çünkü; Hafız-ı Kur'ân'ların sayısını ülke nüfusuy-la oranladığımızda, bu müessesenin diğer ilimler içerisinde adeta yetim kaldığı anlaşılabacaktır. Bunun sorumluluğu da hepimizin omuzlarındadır. Toplum olarak bu müesseseyle canlı tutmamız ve teşvik etmemiz gerekir.

Hafız-ı Kur'ân'lar için dünya ve ahret hayatına dair

müjdeleyici Hadis-i Şerifler vardır. Ne mutlu bu hadisi şeriflere mazhar olanlara. Ancak, Hafızlık sorumluluk isteyen bir meslektir. Sorumluluğun bilincinde olan kişiler Hafız-ı Kur'ân olmalıdır. Hafız-ı Kur'ân olmanın yüklediği sorumluluğu yerine getirmeyen kişilere şiddetli azap vardır.

İslami dünya anlayışına göre bir âile, hayırlı bir evlat yetiştirmek istiyorsa, genelde müsbet ilimlere, özelde ise Kur'ân-ı Kerim ilmini öğrenmeye evladını mutlaka göndermelidir. Bu sorumluluk âilenin üzerinde adeta Farz-ı Kifâye'dir. Bu sorumluluk yerine getirilirken, ilmi en iyi verebilen ve ilmiyle âmil olan hocaların öğretiminde yapılmalıdır. Çevresinde bu özelliklere haiz hocalar yok ise, çevre illerde ikâmet eden hocalardan yararlanılmalıdır. Bu yadırganılacak bir şey değildir. Ülkemizde bu anlamda eğitim ve öğretim veren özel ve resmi bir çok kuruluş vardır. Peygamber efendimiz bir hadis-i şeriflerinde "ilim Çin'de de olsa öğreniniz" diye ümmetine tavsiyelerde bulunmuştur.

Bugün Şanlıurfa'da müftülüğe bağlı Sırrın mevkiinde eğitim veren yatılı Bölge Kur'ân Kursu'nda ve Şanlıurfa merkezdeki Hz. İbrâhim Halil'ullah Vakfı'nda (Dergâh Camii yanı) Kur'ân öğreniminin yanı sıra hafızlık eğitimi de verilmektedir. Her iki kuruluşa da bu amaçla yatılı öğrenci alınmaktadır. Ülke genelinde bu ve benzeri resmi veya halkın desteğiyle oluşturulan kuruluşlarda eğitim gören öğrencilerden yıllık olarak çok az bir ücret alınmaktadır. Maddî durumu zayıf olan öğrencilerden ise her hangi bir ücret alınmamaktadır. Burada yatılı olarak okuyan öğrencilerin kurs boyunca yeme, içme, barınma, eğitim-öğretim vb. masrafları kurum tarafından karşılanmaktadır.

YETİŞTİRME METODOLOJİSİ

Hafızlık süreci, Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden Tâ lim ve Tecvit kurallarına uyarak, başarılı bir şekilde okuduktan sonra başlar. Doğru olan budur. Hafızlık öğrenim süreci yatılı olmak kaydıyla en az bir, en fazla iki yıl sürer. Yatılı bölge Kur'ân Kursları'nda hafızlık eğitimi sabah namazından sonra başlar ve yatma vaktine kadar devam eder. Dolayısıyla belli bir saatle sınırlı değildir. 45 dk. ders, 15 dk. Teneffüs, yemek ve namaz araları verilerek dersler yapılır. Genelde uygulanan metot budur. Bu metot takip edilerek, hafız adayının zeka kabiliyetine göre Kur'ân-ı Kerim'den günde 1 ile 4

sayfa arası ezber ödev olarak verilir. En uygunu günde iki sayfadır. Günde iki sayfadan fazlası hıfzı hızlandırır ama sakıncalıdır. Günlük olarak ezberlenen sayfalar, bir önceki gün ezberlenen sayfalarla birleştirilerek, hocanın nezaretinde günlük olarak tekrar edilir. Kur'an-ı Kerim'in tamamı ezberlenene kadar, periyodik olarak her gün aynı metot uygulanır. Bu metot Türkiye genelinde uygulanan bir metottur. Hafız adayı sorumluluk bilinciyle hareket ederek, okul veya esnafılığı bir tarafa bırakıp, Kur'an kursunda adeta kampa çekilerek bu eğitimi alır ve tamamlar. Ezberlemede uygulanan metoda gelince, yörelere göre farklılık arz eder. Şanlıurfa'da üç metotla ezber yapılır.

1) Kur'an-ı Kerim'in ilk sayfasından başlanarak, Tâlim ve Tecvit şartı aranmaksızın, biri birini takip eden sayfalar art arda ezberlenir. Kur'an-ı Kerim'in son sayfasında ezber noktalınır. Böylece Kur'an-ı Kerim'in tamamı ezberlenmiş olunur. Bu şekilde ezberini tamamlayan kişiye, "**Hafız-ı Kur'an**" denilir.

2) İlk cüzden başlamak üzere her cüzün son hizbi ezberlenir. Her cüzden bir hizip, yani toplam otuz (30) hizip ezberleyen kişiye, "**Çeyrek Hafız**" denilir. Çeyrek hafız olarak yetişen kişi kısa bir zaman zarfında camilerde son hizbi alarak cüz okumaya başlar. Böylece cemaât huzurunda âdeta kendi kendisinin oto kontrolünü yapar. Kendini teste tabi tutar. Diğer taraftan da ilk cüzden başlamak üzere her cüzün ikinci hizbini ezberlemeye çalışır. Hafız adayının ilk hiziplerden değil de, son hiziplerden ezber başlamasının nedeni; camide mukabeleye başladığı zaman aksaklığın çıkmamasıdır. Şöyle ki: Sadece ilk hizipleri ezberleyen kişi, camide mukabeleye oturduğu zaman, kendisinden sonra ikinci hizbi okuyacak hafız gelmediği taktirde, ilk hizipleri ezberlediği için, ikinci hizbe ezberlemez devam etmesi mümkün değildir. Bu yüzden aksama meydana gelir. Ancak, hafız son hizipleri ezberlemiş ve son hizbi camide okuyor ise, okunulan cüze kendisi son noktayı koyacağı için, herhangi bir aksaklık söz konusu olmayacaktır. Hafız adayı eğer Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberlemekten camilerde cüz okumayı düşünüyor ise; önce son hizipleri, sonra ikinci hizipleri, daha sonra üçüncü hizipleri ve son olarak ilk hizipleri ezberleme metodunu takip etmek zorundadır. Böylece Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberleyen kişilere "**Hafız-ı Kur'an**" denilir. Her cüzden iki hizip ezberleyen kişilere ise "**Yarım hafız**" denilir.

3) Kur'an-ı Kerim'i yüzünden Tâlim ve Tecvit kurallarına uyarak başarılı bir şekilde okumak bu metodun ilk şartıdır. Bu şartıyerine getiren hafız adayı, hıfza hazır demektir. Hafız adayına ezber yeteneğine göre periyodik olarak her cüzün son sayfalarını ezberlemek üzere hocası tarafından günlük ödev verilir. Kaç sayfa ezberleyeceği doğrudan doğruya hafız adayının ezber yeteneğine göre belirlenir. Hafızlık geleneğinde, verilen bu ödevde "**Ham**" denilir. Günlük ödev, hafız adayı tarafından hocanın nezaretinde başarılı bir ezber ile verilirse "**Has**" adını alır. Günlük olarak verilen ödev "**Ham**", bir önceki günkü ezberlenmiş ödev "**Has**" ile birleştirilerek, gün sonunda hocanın kontrolünden geçirilir. Böylece her cüzün son sayfası yani toplam 30 sayfa ezberlenmiş olunur. Tekrar başa dönülerek, bu defa, ezberlenen her cüzün son sayfasından bir önceki sayfaları ezberlenir. Her ezber sonucunda **Ham**, **Has** ile birleştirilerek, hocanın nezaretinde kontrolünden geçirilir. Böylece her cüzün son iki sayfası yani, toplam 60 sayfa ezberlenmiş olunur. Tekrar başa dönülerek, bu defa, ezberlenen her cüzün son iki sayfasından bir önceki üçüncü sayfalar ezberlenir. Her ezber sonucunda **ham**, **has** ile birleştirilerek, hocanın nezaretinde kontrolünden geçirilir. Böylece, her cüzün son üç sayfası yani, toplam 90 sayfa ezberlenmiş olunur. Tekrar başa dönülerek, bu defa, ezberlenen her cüzün son üç sayfasından bir önceki dördüncü sayfalar ezberlenir. Her ezber sonucunda **ham**, **has** ile birleştirilerek, hocanın nezaretinde kontrolünden geçirilir. Böylece her cüzün son dört sayfası yani, toplam 120 sayfa ezberlenmiş olunur. Tekrar başa dönülerek bu defa ezberlenen her cüzün son dört sayfasından bir önceki beşinci sayfalar ezberlenir. Her ezber sonucunda **ham**, **has** ile birleştirilerek hocanın nezaretinde kontrolünden geçirilir. Böylece her cüzün son beş sayfası yani, toplam 150 sayfa ezberlenmiş olunur. Bir başka deyişle, her cüzün son hizbi ezberlenilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i buraya kadar ezberlemiş olan hafıza "**Çeyrek Hafız**" denilir. Genelde çeyrek hafızlar ramazanlarda camilerde cüz okurken son hizipleri okurlar. Her cüzün son iki hizbi de aynı metot üzere ezberlenir. Böylece Kur'an-ı Kerim'in yarısı ezberlenilmiş olunur. Buraya kadar ezberini tamamlayan hafızlara "**Yarım Hafız**" denilir. Her cüzün ikinci ve birinci hizipleri de aynı metot üzere ezberlenilir. Böylece Kur'an-ı Kerim'in tamamı ezberlenilmiş olunur.

Kur'ân-ı Kerim'in tamamını ezber-lemiş olan hafızlara "Hafız-ı Kur'ân" denilir. Hafızlık konusunda söz sahibi kişilerce en ideâl metot olarak kabul edilen bu ezberleme tekniği, ne yazık ki Şanlı-urfa'da çok az uygulanmaktadır. Böylece, bu metodun temel özelliği olan ezber öncesi Tâlim ve Tecvit kurallarını öğrenme sonraya bırakılmakta veya hiç öğrenilmemektedir.

Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim, Tâlim ve Tecvit kurallarına uyularak yüzünden çok iyi okunabilmelidir. Tâlim ve Tecvidi sağlamlaştırmadan, Kur'ân-ı Kerim'i hıfz etmeye başlamak kesinlikle doğru değildir. Bir hafız için bu olmazsa olmaz şartıdır. Ne yazık ki günümüzde, Şanlıurfa'da Hafız-ı Kur'ân yetiştiren bir çok hoca, Tâlim ve Tecvidi ezberden sonraya bırakmaktadırlar. Kur'ân-ı Kerim'in tamamını Tâlim ve Tecvit kurallarına uymadan ezberleyen Hafız-ı Kur'ân, geriye dönüp ezberine Tâlim ve Tecvidi uyarladığında, büyük zorluklar çekmektedir. Bu metodu uygulamak adeta mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerim'i yeniden ezberlemekten daha zordur. Başta nasıl ezberlenmiş ise hafızada öyle kalır. Tecvitsiz ezberlendiğinde ağız düz şekilde okumaya alışır. Geriye dönüp Tecvidi bindirmek ise çok zor olur. Çünkü; hafıza ve ağız belli bir metotla Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemiştir. Bunu düzeltmek "ipin üzerine unu sermek" gibidir. Yanlışları geriye dönüp düzetmek ve yeniden inşa etmek başka yanlışları da beraberinde getirir. Sonuç olarak, Tâlim ve Tecvit sağlamlaştırmadan ezbere başlanılmamalıdır.

YEMEK MERASİMİ

Hafızlık öğrenimini başarıyla tamamlayan öğrenciler için âileleri bir yemek merasimi düzenler. Dost ve akrabalar dâ'vet edilir. Yeni yetişen Hafız-ı Kur'ân'a misafirlerin huzurunda hocası tarafından cübbe giydirilir. Kur'ân Kurslarında da yıl sonlarında bu yemek merasimleri yapılır. Şanlıurfa'da yıllardır bu gelenek devam etmektedir.

GÖRÜŞ VE ÖNERİLER

Genel anlamda ifade ettiğimiz görüş ve önerilerden sonra, gerek hafızlık hususunda ve gerekse hafızlık eğitimi-öğretimi alacak kişilere yönelik görüş ve öneriler, araştırma ve incelemelerimiz sonucunda bilir kişilerden derlediğimiz ortak görüşlerdir. Bu görüş-ler 26 madde haline getirilerek aşağıya çıkarılmıştır. Şüphesiz ki bu maddeleri daha derinlemesine ele alıp irdelemek ve

artırmak mümkündür. Bu konuda ki araş-tırma ve incelemelerimiz devam etmektedir. Bugüne kadar Urfa'da araştırılmamış bu konu üzerindeki araştırmamız, tamamlanıp yayımlandığında büyük bir boşluğu dolduracağı kanısındayız.

1)Şanlıurfa merkezde hafızlık konusunda yaptığımız kısa bir araştırmada, 12-18 yaş arası 60 kişi, 18 ve sonraki yaşlarda 56 Hafız-ı Kur'ân'ın olduğunu tespit ettik. Bunun yanı sıra "Yarım Hafız" ve "Çeyrek Hafız" diye tanımlanan bir çok kişinin hıfzını devam etmeyerek yarıda bıraktığını üzlererek tespit ettik. Nüfusu 1,5 milyonu bulan bir Şanlıurfa'da, toplam 150 civarında hafızın olması yeterli değildir. Zaten bu hafızların çoğu özellikle iki kurumun devreye girmesiyle (Yatılı Bölge Kur'ân Kursu ve İbrâhim Halil'ullah Vakfı) son yirmi yıl içerisinde yetişmiştir. Şuan ki Şanlıurfa nüfusunun en fazla 1000/1 Hafız-ı Kur'ân'dır. Bu oran en azından %1'e yükseltilmelidir.

2)Hafız-ı Kur'ân olmanın çok zor olmadığı, Kur'ânı Kerim'i hıfz etmenin, insanlar üzerinde Kur'ân-ı Kerim'in bir mucizesi olduğu, insanlara çok iyi anlatılmalıdır. Halkın bu konuya eğiliminin sağlanması için çok iyi tanıtım yapılmalıdır.

3)Hafızlık öğrenim süreci için en uygun yaş 11-15 yaşları arasındır. 11-12 yaşlarında hafızlığa başlanılmalıdır. Müşahede ettiğimiz kadarıyla, 15 yaşından sonra, özellikle ergenlik çağında yapılan hıfz işlemi, kişi için çok zor olmaktadır. Gerçi son günlerde düzenlenen bir yasayla sekiz yıllık temel eğitime geçildiğinden, hafız adayı ancak ilk öğrenimini bitirdikten sonra, yani 15-16 yaşlarında Kur'ân kurslarına alınmaktadır. İlk öğretim okullarından birini bitirmeyen, yani diploması olmayan kişiler Kur'ân kurslarına alınmamaktadır. Bu düzenleme hafızlık öğrenimine çok büyük sekteler vurmuştur.

4) Hafızlık öğrenim süreci mutlaka yatılı öğrenci olarak yapılmalıdır. Bir Cami imamının yanında veya ticaretle iştigal eden bir Hafız-ı Kur'ân'nın yanında, belli saatlerde hafızlık derslerini alıp, akşam eve giderek hafızlık öğrenim sürecini sürdürenlerin (istisnalar hariç) fazla başarılı olmadığını tespit ettik. Çünkü; Cami imamının görevi Hafız-ı Kur'ân yetiştirmek değildir. Zaten genelde namaz saatleri dışında (istisnalar hariç) başka işlerle (ticari) iştigal etmektedirler. Bu yüzden öğrenciye fazla zaman ayıramamaktadırlar. Bu görevi en iyi şekilde yerine getiren Yatılı Bölge Kur'ân

Kurslarıdır. Hafız adayı için yapılması gereken en güzel yol, en az bir, en fazla iki yılını, bu öğrenim sürecine ayırmaktır. Şayet, Yatılı Bölge Kur'an Kurslarında öğrenim alamıyor ise, yine yatılı olmak kaydıyla iyi bir hocanın nezaretinde ve hocasından hiçbir zaman ayrılmaksızın özel bir eğitim almalıdır. Hafız-ı Kur'an olarak yetişen öğrenci, mecbur kalmadıkça ders yerinden dışarı çıkmayarak, sürekli oturup çalışarak ve hocasının kontrolünden geçerek hafızlık eğitim sürecini tamamlamalıdır. **"Bir Koltuğa iki karpuz sığmaz"** demiş atalarımız.

5)Mutlaka Tâlim ve Tecvidi sağlam olan iyi bir hocadan ders alınmalıdır.

6)Her şeyden önce Kur'an-ı Kerim, Tâlim ve Tecvit kurallarına uyularak yüzünden çok iyi okunabilmelidir. Tâlim ve Tecvidi sağlamlaştırmadan, Kur'an-ı Kerim'i hıfz etmeye başlamak kesinlikle doğru değildir. Bir hafız için bu olmazsa olmaz şartıdır. Ne yazık ki günümüzde, Şanlıurfa'da Hafız-ı Kur'an yetiştiren bir çok hoca, Tâlim ve Tecvidi ezberden sonraya bırakmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'in tamamını Tâlim ve Tecvit kurallarına uymadan ezberleyen Hafız-ı Kur'an, geriye dönüp ezberine Tâlim ve Tecvidi uyarladığında, büyük zorluklar çekmektedir. Bu metodu uygulamak adeta mümkün değildir. Kur'an-ı Kerim'i yeniden ezberlemekten daha zordur. Başta nasıl ezberlenmiş ise hafızada öyle kalır. Tecvitsiz ezberlendiğinde ağız düz şekilde okumaya alışır. Geriye dönüp Tecvidi bindirmek ise çok zor olur. Çünkü; hafıza ve ağız belli bir metotla Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. Bunu düzeltmek **"ipin üzerine unu sermek"** gibidir. Yanlışları geriye dönüp düzetmek ve yeniden inşa etmek başka yanlışları da beraberinde getirir. Böyle olunca bir çok hafız Tâlim ve Tecvidi sonraya bırakmakta veya hiç almamaktadır. Sonuç olarak, Tâlim ve Tecvit sağlamlaştırmadan ezbere başlanılmamalıdır.

7)Hafızlık öğrenim sürecinde öğrenciler mutlaka İslâm ahlâkıyla şüurlandırılmalıdır.

8)Hafızlık öğrenim sürecinden sonra, Siyer, İlmihal (Fıkıh), Arapça Grameri gibi temel dersler öğrenciye öğretilmelidir. Hafız-ı Kur'an, Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberlediği için, Kur'an-ı Kerim'in dilini mutlaka bilmesi gerekir. Papağan gibi olmamak lazım! Okuduğunun anlamını bilmek lazım. Önemli olan Kur'an-ı Kerim'i okurken, dinleyenlere, tesirini gerek okuma şekliyle ve gerekse zaman olduğunda ayetlerin

anlamını bir bütünlük içerisinde açıklayarak sunmaktır. Çünkü, bir insan Kur'an-ı Kerim'i okurken, manasını da aynı anda çözdüğünde, yani okuduğunu anladığında, mesela: azap ayetleri geldiğinde ses tonunu yükselterek korkutucu bir seda ile, müjdeleyici ayetler geldiği zaman, ses tonunu düşürerek ve birazda yumuşatarak okur ki, bu şekilde okuma mesaj içerir ve dinleyicilerde okuma şekliyle büyük etkiler bırakır. Örneğin: bir Ayet-ı Kerime'de Fir'avn diyor ki **"Ene Rebbikûm âla"** yani meâlen **"Ben sizin Rabb'inizim"**. İşte bu ayet okunurken ses tonu yükseltilmez ve bağırılmaz. Çünkü, Fir'avn Allah'a şirk koşturmaktadır ve insanlara Rabliğini ilan etmektedir. Bu ve benzeri ayetler geldiğinde okurken yapılması gereken; ses tonunu bir kademe indirmek ve mümkün olduğunca sesi kaba bir tona getirip okumaktır. Arapça Gramerini bilen okuyucu, Kur'an-ı Kerim'i anlayarak okurken, bu kuralları mümkün olduğunca okuma şekline uyarlar ve okuyucuda tesir bırakır. Bu yüzden ki bir Hafız-ı Kur'an, Kur'an-ı Kerim'in tamamını Tâlim ve Tecvit kurallarına uyarak iyi bir şekilde ezberledikten sonra, hiç vakit geçirmeden Arap Dilini ve Gramerini öğrenmeye gayret etmelidir.

9)Makam ve Kıraât bilgisi en son öğrenilecek hususlardır. İslâmî bakış açısıyla konuyu el aldığımızda; Tâlim, Tecvit, Arapça Grameri ve ilmihal gibi temel İslâmî ilimlerin, Makam ve Kıraât bilgisinden önce bilinmesi gerektiği açıkça anlaşılabacaktır. Kişi bu temel ilimleri bildikten sonra, şayet zamanı varsa makam veya kıraât bilgisini öğrenmelidir. Şanlıurfalıların müziğe olan ilgi ve alakası makam bilgisini ön planda tutmuştur. Makam bilgisi olup, Tâlim ve Tecvit bilgisi olmayan kişi Kur'an-ı Kerim'i okuduğu zaman, **Makamı Kur'an-ı Kerim'e uydurmalı, Kur'an-ı Kerim'i Makama uydurmamalıdır.** Tâlim ve Tecvit kurallarına uyularak, makam yapılmalıdır. Aksi taktirde Kur'an-ı Kerim'in ruhuna ve özüne bağlı kalmadan okumuş olur ki, bu aykırı okuma şekli ile büyük günah işlenmiş olur. **Önemli olan nefsinin veya nefisleri memnun etmek değil! Kur'an-ı Kerim'in özüne bağlı kalarak anlamına uygun bir şekilde huzurla okumaktır. Okurken sürekli Allah'ın Kelâmını düşünmektir.** Mesela: Kur'an-ı Kerim'i okuyan kişi, makamı ön planda tutar ise, makam yapım derken, bir Medd-ı Tabii'yi, Tecvit kuralına göre bir elif miktarı çekmesi (uzatması) gerekirken, üç elif miktarı çektiğinde veya hiç

çekmediğinde, bazı yerlerde sekte yapması gerekirken, bunu yapmadığında haram işlemiş olur. Böylece makam ön plana çıkmış ve mâna bozulmuş olur. Bunun vebali büyüktür. Bu anlattıklarımızdan makam bilgisine karşı olduğumuz anlaşılmamalıdır. **Kur'ân-ı Kerim'i Tâlim ve Tecvit kurallarına bağlı kalarak okumak esastır.** Anlatmak istediğimiz bu... Aksi taktirde, bu bilgilere haiz bir okuyucu, tabi ki makam bilgisi varsa ve yukarıda anlatılan kurallara uyarak, harama girmeden hoş bir seda ve güzel bir makamla Kur'ân-ı Kerim'i okursa, şüphesiz ki daha iyi olmuş olur. Ne yazık ki günümüzdeki birçok okuyucu bu hassasiyeti göstermemektedir. Bu konuda ki birkaç Hadis-i Şerifi okuyucularımıza aktarırsak sanırım konunun önemi daha iyi anlaşacaktır. Bir Hadis-i Şerifte Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır: **"Zeyyinü'l Kur'ân'e bi esvatikûm" yani meâlen: (Kur'ân-ı Kerim'i hoş bir sedâ-kuralların dışına çıkmadan güzel bir ahenkle-ile okuyunuz; başka bir anlatımla, Kur'ân'ı sesinizle güzelleştiriniz; sesinizi Kurân'la değıll).** Bir başka Hadis-i Şerifte şöyle buyurur: **"Kur'ân-ı Kerim'i güzel okumayan bizden değildir".** Yine bir başka Hadis-i Şerifte: **"Rubbetâlin Yefâmuhum", yani meâlen: (Çok kişi var ki Kur'ân-ı Kerim'i okuduğu zaman, Kur'ân onlara lânet eder)** diye buyurur. Sonuç olarak göz önünde bulundurulması gereken, bu ve benzeri Hadis-i Şeriflerin, nasların ışığında, okuyucu harama girmeden, özüne ve anlamına bağlı kalarak, Kur'ân-ı Kerim'i okumalıdır. Kur'ân-ı Kerim'i tagannî ile yani bir şarkı edasıyla okumak haramdır ve peygamber efendimizin bir Hadis-i şerifleriyle yasaklanmıştır.

10) Hafız-ı Kur'ân, hıfz ettiği Kur'ân-ı Kerim'i unutmamak için, en az günde bir veya iki cüzü okuyarak, hıfzını kuvvetlendirmelidir. Bunu, adeta her gün yemek yer gibi tekrar ederek alışkanlık haline getirmelidir. Aksi taktirde, ezberlediği Kur'ân- Kerim ayetlerinden birini unuttuğu zaman büyük bir haram işlemiş olur. Bu hususta uyarıcı Hadis-i Şerifler vardır. Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şeriflerinde **"Ümmetimin günahları bana gösterildiğinde, baktım ki, Kur'ân-ı Kerim'den bir ayet ezberleyip de onu unutanların, büyük günah işleyenlerin sınıfından sayıldıklarını gördüm. Ve bunların sayısı azımsanmayacak kadar çoktu"** diye buyurur.

11) Hafız-ı Kur'ân'lar için müjdeleyici Hadis-i

Şerifler vardır. Ancak, bu müjdeleyici hadisler şüphesiz ki tüm Hafız-ı Kurân'ları kapsamaz. İslâmî ilimlerden haberdar olan, bildiği şeylerle âmel eden İlmiyle âmil, İslâm ahlakıyla ahlâklanmış, takva sahibi, muttakî olan ve toplumuna örnek şahsiyet olan kişiler için müjdeler vardır. Çok hafızlar vardır ki, bu özelliklerden uzaklaşmış ve İslâm'ın yasakladığı veya nahy eylediği şeylerle iştigal etmektedirler. İşte bu ve benzeri kişiler için müjdeleyici değil, korkutucu ve ikaz edici hadisler vardır. Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şeriflerinde adeta bu kötü vasıftaki kişilere işaret etmektedir. **"Çok kişi vardır ki Kur'ân-ı Kerim'i okudukları zaman, Kur'ân onlara lanet eder".** Yine bir başka Hadis-i Şerifte **"Öyle kişiler vardır ki Kur'ân okudukları zaman boğazını geçmez"** diye buyurmaktadır. Bu yüzdendir ki Hafız-ı Kur'ân'lar müjdeleyici hadislerden faydalanabilme özelliklerine sahip kişiler olmalıdırlar.

12) Hafız-ı Kur'ân yetiştirmek için illaki Hafız-ı Kur'ân olmak gerekmiyor. Kur'ân-ı Kerim'i Tâlim ve Tecvit kurallarına uyarak sağlam okuyabilen hocalar, yetenekli gördükleri talebeleri Hafız-ı Kur'ân olarak yetiştirmelidirler. Ne yazık ki günümüzde bu şartlara haiz hocaların çoğunluğu dünya gâilesine düşüp, kendilerinden beklenen hizmetin sorumluluk bilincini yerine getirmemektedirler. Tâlim ve Tecvit bilgileri sağlam olan bu hocaların, tespit edilip, hizmeti yerine getirmeleri sağlanmalı ve teşvik edilmelidir.

13) Şanlıurfa halkının Hafız-ı Kurân'lara karşı ilgi ve alakalarının müspet olması sevindiricidir. Geleneksel olarak Şanlıurfa'da bir çok camide vakit namazından sonra yıl boyunca cüzler okunur. Diğer bir anlatımla her ay hatim indirilir. Bu geleneğe halkın katılım sağlayarak teveccüh göstermesi hafızlık ve Hafız-ı Kurân'lar için teşvik edicidir. Hafız-ı Kur'ân âdeta cemaât huzurunda kendini teste tabi tutar. Cemaât dinlediğinde bu imkanı bulmuş olur. Bu yüzdendir ki, bu geleneğin devam etmesi gerekir.

14) Toplum olarak, özellikle Âma (gözleri görmeyen) Hafız-ı Kurân'ların kıymetini bilmemiz gerekir. Çünkü, bu özellikteki kişilerin hafızlığı daha sağlamdır. Ayrıca, gözleri görmediğinden bizlere göre daha günahsızlardır. Bu kişilere maddî ve mânevî desteklerimizi sağlamak ve onları kollamak insanlık

görevidir. Herkes bu sorumluluğun bilincinde olmalıdır.

15)Şanlıurfa'da, Ramazan aylarında camilerde cüz okuyan hafızlar, herhangi bir ücret veya maddî karşılık almak için cüz okumazlar. Ancak, teâmüller gereği bazı camilerde, cami cemaâtı kendi aralarında Hafız-ı Kur'ân'lara hediye etmek üzere bir miktar para toplarlar. Toplanan bu paralar cami mütevellî heyeti tarafından Hafız-ı Kur'ân'lara verilir. İhtiyacı olan Hafız-ı Kur'ân'lar alır, ihtiyacı olmayanlar ise almazlar. Ücret alan hafızlar, kendilerine verilen bu paraları alırken fikhî bir ruhsata dayanarak alabileceklerine kanaat getirerek, toplanan ve kendilerine düşen payı alarak kabul ederler. Bu tür hafızların sayısı da azınlıktadır. Gerçi bir Hafız-ı Kur'ân'ın Ramazan boyunca camilerde okuduğu cüzlerden aldığı veya eline geçen para miktarı, büyüülecek bir miktar değildir. Bu paranın bir kişinin, bir yıllık iâte ve iâşe masraflarını karşılaması mümkün değildir. İstisnalar hariç, genelde bir çok hafız toplanan bu paraları almazlar. Kur'ân-ı Kerim'i ücret karşılığı okumak gibi bir fiil işlemekten imtina ederler. Zaten ehli takva sahibi Hafız-ı Kur'ân'lar ihtiyaçları olsa dahi, "**Kur'ân-ı Kerim'i para karşılığı okumak haramdır**" deyip mütevazı bir dille kendilerine yapılan teklifi geri çevirirler. Toplanan paraların Cami ihtiyaçları için harcanmasını isterler. Maddî durumu zayıf olan hafızlar için, helâl yoldan ihtiyaçlarını karşılayıcı imkanlar tanınmalıdır.

16) Hafız-ı Kur'ân'lar, hafızlıklarından dolayı devletten her hangi bir maaş veya yardım almamaktadırlar. Bu insanlara devlet tarafından herhangi bir sosyal güvence tanınmamıştır. Ancak, Kur'ân-ı Kerim'in tamamını Tâlim ve Tecvîd kurallarına uygun bir şekilde iyi ezberleyen kişiler, devlet memuru olma şartlarına da haiz oldukları takdirde, isterlerse, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ihtiyaca göre zaman, zaman açmış olduğu cami müezzinliği sınavına, lise mezunu şartı aranmaksızın girebilmektedir. Yazılı ve sözlü sınavlarda başarılı olan ve aranan şartlara haiz olan kişiler, devlet memuru kadrosunda camilere müezzin olarak atanmaktadır. Mevcut yasalara göre, İmam olabilmeleri için, imam hatip lisesi mezunu olmaları gerekmektedir. Devletin Hafız-ı Kur'ân'lara sağladığı bu imkan, gerek açılan kadro sayılarının yetersizliği ve aranan bir çok şartın (yaş gibi) öne sürülmesi neticesinde, Hafız-ı Kur'ân'ların çok az bir kısmı bu imkandan yararlanmaktadır. Sınavlarda yapılan yolsuzluk, rüşvet, iltimas ve adam

kayıрма gibi adaletsizlikler ile ilgili iddialar ise, dini bir kuruluşa yakışmayacak hareket ve davranışlardır. Bu ise özelde Hafız-ı Kur'ân'ların, genelde toplumun, bu kuruma olan güvenini sarsmaktadır. Dini bir kuruluştaki olmaması gereken bu olumsuzluklar mutlaka giderilmelidir.

17) Devlet tarafından bazı kesimlere (sanatçılara vb. lere) tanınan sosyal güvenceler, özel haklar, Hafız-ı Kur'ân'lar içinde geçerli hâle getirilmelidir. Özellikle maddî imkansızlıklar içerisinde kıvranan Hafız-ı Kur'ân'lara, devletin şefkat eli uzatılmalıdır. Başka devletlerde bu tür uygulamaları görmekteyiz. Teşvik edici olmalıyız, köstekleyici olmamalıyız. Bugün bazı devletlerde toplumsal suçlar işlemiş ve ceza evlerine düşmüş mahkûmlar, Kur'ân-ı Kerim'in tamamını hıfz etme şartıyla serbest bırakılmaktadır. Böylece suç işleyen bir mahkûm sosyolojik bir bakış açısıyla topluma kazandırılmaktadır.

18)Devletin çeşitli şartlar öne sürerek, azımsanacak bir miktarda verdiği Cami müezzinliği kadrosu haricindeki, bir başka desteği sadece Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Yatıl Bölge Kur'ân Kurslarıdır. Kırsal kesimden şehirlere göçün çok hızlı bir ivme kazandığı günümüz Türkiye'sinde, şehirlerde yoğunlaşan nüfusun bu konudaki taleplerine cevap verememektedir. Ancak, çok az bir öğrenci kapasitesi olan ve her ilde sayısı biri geçmeyen Yatıl Bölge Kur'ân Kursları, yetersizliklerinin yanı sıra yıl boyu ekonomik sıkıntılar içerisinde kıvranarak varlıklarını sürdürmektedir. Devletten yeteri ölçüde ekonomik destek almayan bu kurumlar, tamamıyla idarecilerin ve hocaların büyük özverileriyle ayakta durmaktadır. Genelde, hükümetlerin genel bütçeden Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesine çok az bir pay ayırması, özelde tahsis edilen ödeneklerden çok az bir kısmının, kurs hizmetlerinde kullanılmak üzere verilmesi, bu kurumları devletin üvey evladı gibi algılanması sonucunu doğurmaktadır. Camilerin durumu da aynı değil midir? Zaman, zaman camilerde, cami cemaatından gerek camiler için ve gerekse Yatıl Bölge Kur'ân Kursları için para toplanması bu tezimizi kuvvetlendirmektedir. Bu kurumlar günümüzde, Kadir-i şinas halkımızın desteğiyle varlıklarını sürdürmektedir. Gerek devlet veya hükümetler ve gerekse halk tarafından bu destekler artırılmalıdır.

20) Halk, bu eğitim ve öğretim kurumlarına karşı teveccüh göstermektedir. Çocuklarını seve, seve bu eğitim ve öğretim kurumlarına göndermektedir. Hatta, halktan bazıları görev telaki ederek, Kur'an-ı Kerim öğrenimi ve hafızlık eğitimini bizzat kendileri yürütmektedirler. Talebe yetiştirme gereğinin bilinciyle hareket eden bu kişiler, hiçbir maddî karşılık beklemezsiniz, evlerinde iş yerlerinde özel eğitim vererek, hizmet kervanına katılmaktadırlar. Bu ve benzeri hizmetlerin desteklenmesi, teşvik edilmesi ve artırılarak yürütülmesi gerekir.

21) Tâlim ve Tecvit bilgisi sağlam ve Kur'an-ı Kerim'i hıfz etmiş Hafız-ı Kur'an'lar, vaktinde kendilerine gösterilen imkanların aynısını, hizmeti devam ettirmek ve bu geleneği nesilden nesille aktarmak babında, sorumluluklarını yerine getirmelidirler... Ne yazık ki, günümüzdeki Hafız-ı Kur'an'ların büyük bir çoğunluğu, üzülerek belirtmeliyiz ki bu sorumluluk bilincinden uzak kalmışlardır!... Bu alandaki büyük sorumluluk asıl kendilerine düşmektedir. Âcizane bir şekilde hatırlatmayı görev biliyoruz. Gerekli duyarlılığı göstermeleri ümit verici olacaktır.

22)Hafız-ı Kur'an yetiştirmek için gerekli alt yapılar hazırlanmalı ve halkın istifadesine sunulmalıdır. Sadece, birkaç hizmet erbabının ve gönüllülerin öz verisine bırakılmamalıdır. Toplumun Müslüman kimlikli her ferdi, bu konuda sorumluluk bilincini taşımalıdır.

23) Her yıl periyodik olarak, özellikle Ramazan aylarında, hafızlık yarışmaları düzenlenmelidir. Çeşitli ödüllerle Hafız-ı Kur'an'lar teşvik edilmelidir.

24) Her âile en az bir evladını normal bir Kur'an kursuna göndermelidir. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden talim ve tecvit kurallarına uyarak başarılı bir şekilde okuduktan sonra, en fazla iki yılda tamamlanabilen, hafızlık eğitimine göndermelidir. Yatılı Kur'an Kurslarında yatılı kalmak şartıyla, bir öğrenci için bir yıllık süre yetmektedir. Koskoca bir ömürde bir yılı bu hizmete ayırmak çok külfetli olmayacak, aksine bir çok manevî fayda sağlayacaktır. Hafız-ı Kur'an öğrenimi için 11-15 yaşları arasiverimli olunacağı unutulmamalıdır.

25)Hafız-ı Kur'an'ların sorunlarını dile getirecek yardımlaşma ve dayanışma sağlayacak bir sivil toplum örgütünün kurulması gerekmektedir. Türkiye genelinde ki tüm Hafız-ı Kur'an'ları kucaklayacak, onları bir çatı altında toplayacak güçlü bir sivil toplum örgütü olmalı-

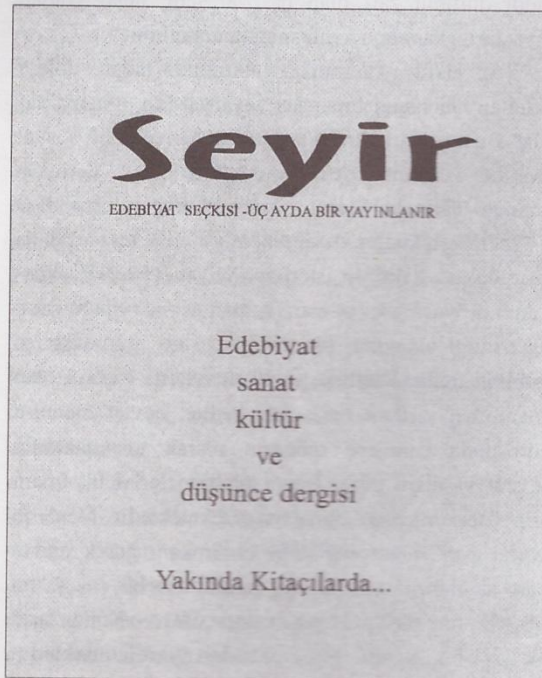
dır. Bu örgütün il ve ilçe bazında şubeleri olmalıdır.

26)Geçmişten günümüze Hafız-ı Kur'an'ları tanıtıcı çeşitli yayınlar (Kitap, Albüm vb.) yapılmalıdır. Bu yayınlar desteklenmelidir.

27)İslami dünya görüşüne sahip olmayan kişiler, toplumun bu kesimine temel insan hakları ve diyalog çerçevesinde hoşgörü ile bakmalı, bu kesimin kültürünü korumasına, yaşamasına ve tanıtmasına yönelik gayretlerine destekleyici değil; destekleyici olmalıdır. 21.yy. gerçeklerinde yaşamak, bu anlayışı gerektiriyor olmalı...

YARARLANILAN SÖZLÜ KAYNAK KİŞİLER

Faik KAYA / İmam / Hafız-ı Kur'an / 40 / Şanlıurfa
H.Cahit UYANIK / İmam / Hafız-ı Kur'an / 45
Halil KAHVECİBAŞI / İmam / Hafız-ı Kur'an / 50 Şanlıurfa
Halil SORAN / İlahiyatçı / Hafız-ı Kur'an / 49 Şanlıurfa
M. Bahaddin ÇUHADAROĞLU / İmam / Hafız-ı Kur'an / 40 Şanlıurfa
M.Bahaddin PARLAKÇI / Serbest / Hafız-ı Kur'an / 20 / Şanlıurfa
M. Şevki ALTINGÖZ / Esnaf / Hafız-ı Kur'an / 55 / Şanlıurfa
Mahmut AKAGÜN / Memur / Hafız-ı Kur'an / 63 / Şanlıurfa
Mahmut KAHVECİBAŞI / İmam / Hafız-ı Kur'an / 35 / Şanlıurfa
Mehmet BAĞMANCI / Müezzin / Hafız Kur'an / 35 / Şanlıurfa
Mehmet DÖNMEZ / İmam / Hafız-ı Kur'an / 55 / Şanlıurfa
Ramazan DEMİRCİ / Müezzin / Hafız-ı Kur'an / 45 Şanlıurfa
Yaşar ŞEKERCİ / İmam / Hafız-ı Kur'an / 60 / Şanlıurfa
Y. Ziya KAHVECİBAŞI / İmam / Hafız-ı Kur'an / 35 / Şanlıurfa

S. Ahmet Kaya

BİR DOSTA MEKTUP 2

dostum. eziliyor karanlık sular altında g vdem
dibe çökerken ve yitip giderken
bebelerin gözlerindeki ufuk çizgisi
 a ırdı ımda bir türküyü ırmaklar
ses vermiyor
dilim tutsak yedi kapı ardında
d k lm yor kalbimdeki sözcükler

muhacirim ülkemin topraklarında
 lmek bile yasak bana
mücadeleye  a ırıyor bu yüzden
kan revan içinde y re im
damarlarıma hapsedilen kan
d rtнала.
suskun
bileklerimde ve dilimde kelepçeler
 l m m  haykırıyor yüzüme.

anlıyorum şimdi ya amadı ımı
omuzlarım üzerinde dururken kafam
cebimde at kuyruğu tuzaklar
güvercinlerin peşinde tüketirken  ocuklu umu
kara trenle geçmişti biri Üsküdarı

k ro lu bir efsanedir bolu da ında

EMEVİLER DÖNEMİNDE TERCÜME FAALİYETLERİ VE İLMÎ GELİŞMELERİN ÖNCÜ HAREKETLERİ

Fazıl Halil İbrahim

Çeviri: Ahmet ASLAN

Yrd. Doç. Dr. Hr.Ü.İlah. Fak.Öğr. Üyesi

A.Fethedilen Ülkelerdeki Kültür Merkezleri

Eski çağlardan İslâm-Arap fetihlerine kadarki dönemlerde, Güneydoğu Anadolu, Irak, Mısır ve Suriye toprakları, bilimin gelişmesi ve korunmasında önemli katkıları olan birçok kültür merkezinin doğmasına tanık oldu.

1. İskenderiye

İskender'in M.Ö.332 yılında kurduğu Mısır İskenderiye'si onun kurmuş olduğu onüç şehiden biri sayılır.(1) İskender'in ölümünden sonra onun komutanlarından biri olan Batlamyos Soter (M.Ö. 285-223), İskenderiye'yi ülkesinin başkenti yaptı. Bu komutan, daha sonra bu şehirde Yunan kültür ve ilimlerinin okutulduğu bir akademi kurdu. Batlamyos bu akademinin yanında bir de kütüphane açtı.(2) Bu olaylardan önce ise Mısır'da, Menef şehri ilim ve yönetimin merkeziydi.(3) Bu kütüphane dünyanın her tarafından kitap toplamaya meraklı olan Batlamyos Philadelphios (M.Ö.285-247)'un(4) katkılarıyla zenginleşti ve gelişti.(5) Böylece bu kütüphane o devirde dünyanın en önemli ve en tanınmış kütüphanesi durumuna geldi.(6) Ancak bu kütüphane M.48 yılında(7) akademide meydana gelen yangın nedeniyle büyük bir felakete uğradı. Batlamyos bu felaketin ardından Serapium Mabedi'nde yeni bir kütüphane açtı. Felsefe ve bilimlerin eğitimi akademide olduğu gibi bu mabette devam etti.(8)

M. 391 yılında Serapium Mabedi, Theophilos liderliğindeki Hristiyanların yağmalamasına uğradı.(9) Bu yağmalama mabedle beraber kütüphaneyi de kapsadı.(10)

Serapium'un ve kütüphanenin harap olması her ne kadar olumsuz etkiler yaptıysa da İskenderiye'nin ilmî faaliyetlerini pek etkilemedi. Çünkü bazı doğulu papazların kitaplarındaki vesikaların(11) da işaret ettiği gibi, bu akademinin yanında birçok kilise ve kütüphane vardı.(12) Böylece İskenderiye şehri daha

öncekine nazaran az da olsa bilimsel faaliyetlerine ve ilmî verimliliğine devam etti. Dördüncü yüzyılda, Eflatun Felsefesi'nin ve Son Dönem Aristoculuğu'nun genel esasları, İskenderiye'de iyice kök salmıştı(13). Burada, mantık kitapları Hristiyanlık döneminden İslâmiyet'in gelişine kadar olan devrede son şekilleriyle okutuluyordu.(14) Miladî 529 yılında Atina'daki okulları kapatılan ve İran'dan dönen Yunanlı Filozofların İskenderiye'ye yerleşmeleriyle bu felsefî faaliyet Altıncı yüzyıl boyunca da devam etti.(15)

Tıp eğitimine gelince "Daru'l-İlm" adıyla bilinen özel bir okulu vardı.(16) "İskenderiyeliler" adıyla bilinen bir gurup hekim, bilimsel çalışmalarını bu okulda sürdürüyordu.(17) Bu hekimler, Calinos'un kitaplarını eğitimde esas olarak kabul etmişlerdi. İskenderiyeli hekimler, Calinos'un kitaplarının taşınmasını ve ezberlenmesini kolaylaştırmak maksadıyla özetlerini yazdıkları gibi tefsirlerini ve külliyyâtlarını da meydana getirmişlerdi.(18)

İslâmiyet'in ilk dönemlerine çağdaş olan birçok İskenderiyeli hekim vardı. Bunlar arasında Magunies (19), kendisine " el-Kennâş fî't-Tıb" (Kennâş: Tıp ile ilgili bütün bilgileri toplayan kitap) ve " Kitabun fî İleli'n-Nisa" (Kadın Hastalıkları Kitabı) adlı eserlerin nisbet edildiği Pholies el-Acanitî(20) ve Ahron el-Kus(21) vardı. Büyük bir ihtimalle bu hekimler, İskenderiyeli tabiblerin "Daru'l-İlm"den mezun ettikleri şahsiyetlerdi.

İskenderiye, felsefe ve tıp bilimlerinin yanında kimya biliminin de merkeziydi.(22) Ancak bu ilim daha sonra burada sihir, büyü ve astroloji ile karıştırıldı.(23) İskenderiye, İslâm-Arap fetihlerinin ilk yıllarında, ilmî düzeyini yükseltmek isteyen kişilerin başvurduğu bir merkez durumundaydı.(24)

Müslüman Arapların, İskenderiye ilim ve felsefesi ile olan ilk temasları şu rivayete bağlanmaktadır: Buna göre Amr b. el-As, Halife Ömer b. el-Hattâb'ın emriyle İskenderiye Kütüphanesi'ni yakmak girişiminde bulunmuştur.(25) Ancak bugünkü modern araştırmalar,(26) bu söylentinin asılsız ve

yalan olduğu sonucunu vermektedir. Müslüman Arapların, İskenderiye ilimleri ile kapsamlı temasları, Emeviler döneminde de devam etmiştir. Müslümanların bu ilişkileri, İskenderiye filozof ve ilim adamları ile münasebet kuran Halid b. Yezid ile sembolleşti. Bu bilim adamları, Halid b. Yezid'e tıp alanında kitaplar tercüme etmişlerdir.(27) Halid, kimya ilmini de bu alimlerden öğrenmişti. Urfalı Yakup(28) H.61/M.680 yılında tahsilini tamamlamak(29) ve felsefe dersleri almak için İskenderiye'ye gitmişti.(30)

Tıp alanında ise Araplar, İskenderiyeli hekim Ahron'un(31) "el-Kennâş" isimli eserini getirip Şam'daki kütüphaneye koydular. Bu eser daha sonra Arapça'ya tercüme edildi.(32) Bu eserle beraber başka tıp kitaplarının getirilmiş olması ihtimal dahilindedir.

Ömer b. Abdülaziz hilafete geçmeden önce, İskenderiye'nin bir hocasıyla ilişki kurmuştu.(33) Daha sonraları İskenderiye Okulu'nun Antakya'ya taşındığı anlaşılmaktadır.

İskenderiye Okulu'nun Antakya'ya taşınma meselesi, el-Mes'udî'nin(34) rivayetinde ve İbn Ebî Usayb'ia'nın(35) el-Farabî'den naklen verdiği rivayette de geçmektedir. İbn Ebî Usayb'ia'nın bu konudaki rivayeti özetle şöyledir: Eğitim ilk önceleri İskenderiye'de yapılmıyordu. Augustous döneminde ise Roma İskenderiye'ye rakip oldu.(36) Hristiyanlık gelinceye kadar eğitim iki yerde yapılmıyordu. Hristiyanlık geldikten sonra Romada'ki eğitim faaliyetleri durdu. İskenderiye'de ise devam etti. İslâmiyet geldikten sonra İskenderiye'den Antakya'ya taşındı.(37) Eğitimin Antakya'ya taşınması Ömer b. Abdülaziz zamanında oldu.(38)

Mayerhof, İskenderiye Okulu'nun Antakya'ya taşınma nedenlerini şöyle ifade etmektedir: Müslüman Arapların Mısır'ı fethetmeleri neticesinde, Bizanslılarla Araplar arasında cerayan eden savaşlar İskenderiye'nin kültürel ve ekonomik ehemmiyetini azaltmıştı. Şam şehrinin Müslüman devletinin başkenti olması, oraya daha yakın olan Antakya'nın ehemmiyetini arttırmıştı. Diğer yandan İskenderiye'deki okul, Kıptî Mısırlılar tarafından yeterince destek görmemişti. Yunanca bilen ilim adamları azalmıştı.(39) Antakya'nın diğer şehirler arasından seçilme nedeninde ise Mayerhof şöyle demektedir: Anadolu'da Yunanca eserleri kolayca bulabilme imkanı, Antakya'nın seçilmesinde önemli bir faktördü. Zira barış dönemlerinde, hudut bölgelerindeki insanlar arasında bilgi

alışverişi kolayca olmaktadır.(40)

Antakya'nın Hilafet merkezine yakın olması da yukarıdaki nedenlere eklenmektedir.(41) Bunun yanında Antakya şehrinin tarihî ve felsefî zenginliğe sahip olması, Mısır'da önemini kaybetmeye başlayan bu okulun, onu destekleyecek hoca ve kitapların Antakya'da bulunması intikal olayında etkili olan diğer sebeplerdir.

İskenderiye Okulu'nun Antakya'ya taşınması konusunda Halife Ömer b. Abdülaziz'in rolü hakkında birçok soru akla gelmektedir. Acaba bu intikal olayı onun gözetiminde ve direktifleri neticesinde mi yoksa yalnızca onun zamanında mı oldu?

el-Mes'udî ve İbn Ebî Usaybia'nın bu konudaki rivayetlerini incelediğimizde, Ömer b. Abdülaziz'in, okulun taşınması hususunda bir foksionunu açıklayan bilgiye rastlamamaktayız.(42) el-Mes'udî'nin bu konudaki rivayeti şöyle demektedir: Eğitim Ömer b. Abdülaziz döneminde İskenderiye'den Antakya'ya taşındı.(43) İbn Ebî Usaybia'nın rivayeti ise Ömer b. Abdülaziz'in ismini zikretmeyip "İslâmiyet'in gelmesi ile eğitim İskenderiye'den Antakya'ya taşındı"(44) demekle yetinmektedir. el-Mes'udî başka bir rivayetinde ise "H. 99 yılında, Hilafet Ömer b. Abdülaziz'e geçince, eğitim Antakya'ya ve Harran'a taşındı. Oradan da bütün ülkeye yayıldı"(45) demektedir.

Yukarıda verdiğimiz rivayetlere rağmen bu okulun taşınması hususunda, Ömer b. Abdülaziz'in rolünün olduğunu gösteren bazı deliller vardır. Ömer b. Abdülaziz, Mısır'da iken İskenderiye'nin hocalarından olan ve Abdülmelik İbn Abcar el-Kenanî adıyla bilinen birisi ile temas kurmuştur. Okulun, devletin merkezi olan Suriye bölgesine taşınması konusunda Ömer b. Abdülaziz'in İbn Abcar ile anlaşmış olması büyük bir ihtimal dahilindedir. Bunun yanında Ömer b. Abdülaziz'in tıp ilmi ile olan ilişkisi, tıp alanında Ahron'un "el-Kennâş"ını neşretme emrini vermesi,(46) dindarlığını etkilemeyecek derecede, genelde bütün ilimlerle ilgilenmiş olması(47) bu rivayetleri kuvvetlendirmektedir.

Okulun taşınması ile ilgili başka bir olay da Ömer b. Abdülaziz'in ilişki kurduğu ve Abdülmelik b. Abcar el-Kenanî adıyla bilinen İskenderiyeli hekimin şahsiyetini tesbit etme meselesidir. İbn Ebî Usaybi'a, Abdülmelik b. Ebcar el-Kenanî'nin yetenekli bir hekim olduğunu, Ömer b. Abdülaziz'in çabalarıyla Müslüman olduğunu ve Ömer

EMEVİLER DÖNEMİNDE TERCÜME FAALİYETLERİ VE İLMİ GELİŞMELERİN ÖNCÜ HAREKETLERİ

b. Abdülaziz'in hilafeti esnasında Şam'a gittiğini, tıp ile ilgili çalışmaların kendisine verildiğini zikretmektedir.(48) İbn Culcul ise bu şahsın ismini tam vermeyip "İbn Ebhur" demekle yetinmektedir(49). İbn Sâ'id de "İbnu'l-Hıbr" deyip Kenanî olduğunu söylemektedir.(50)

İsim, cinsiyet ve meslekte İbn Ebcer'e benzerlik gösteren başka bir şahsiyet daha vardır. Tabakât ve hadis kitapları ona benzerlik gösteren şahsın hadisçi ve hekim olan, nesebi Beni Ebcer'e çıkan, Kufeli Arap asıllı, H. 161 yılında vefat eden Abdülmelik b. Ebcer el-Kenanî olduğu konusunda görüş birliği içindedirler.(51)

Burada önümüzde birbirlerinin ismini taşıyan iki ayrı şahsiyet bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, İbn Culcul'un zikrettiği ve ismini kısaltılmış bir şekilde İbn Abhur olarak verdiği İskenderiyeli hekim ve hocadır. Daha sonra bilim tarihçileri bu şahsı isimlerinin harf benzerliğinden dolayı Kufeli Arap hekim ile karıştırmışlardır.

Bu iki şahsiyetin farklılığını teyid eden bir konu da Kufeli Hekim'i anlatan bütün hadis kitapları, bu şahsın hiçbir zaman Ömer b. Abdülaziz ile ilişki kurduğuna dair bilgi vermemeleri veya İskenderiye'de kaldığına dair herhangi bir rivayette bulunmamalarıdır.

Bu okul, Emeviler dönemi boyunca Antakya'da kaldı. Daha sonra Harran'a taşındı.(52) Ancak Farabî'nin sözünden başka, okulun bu uzun süre boyunca düşünce ve bilim alanındaki faaliyetleri konusunda herhangi bir bilğimiz yoktur. Farabî bu konuda şöyle demektedir: Antakya'da bir okul, bu okulun hocaları ve kütüphanesi vardı. Mayerhof ise bu okulun özellikle Süryânîce'den tercüme faaliyetlerinde bulunduğunu ifade etmektedir.(53) Ömer b. Abdülaziz'in tabibinin buradaki eğitim faaliyetlerinde bulunmuş olması gözden uzak tutulmamalıdır.

2. Antakya

Antakya(54) Psikoposu Justasius, Miladî Dördüncü yüzyıl dolaylarında Antakya'da Büyük İskenderiye Okulu sitilinde bir okul kurdu.(55) Fakat bu okulun gelişim tarihçesi belirli bir çizgide devam etmedi. Kuruluşunun ilk yıllarında M.331 yılında kurucusu sürgün edildi. Fakat bu okul M.389 yılına kadar varlığını sürdürebildi. Bundan sonraki yıllarda okul dağılma tehlikesi ile karşı karşıya

kaldı. M. 392 Yılında Psikopos Thoudor, etrafında bulunan öğrencilerle Antakya Okulun'da eğitim faaliyetlerini canlandırmaya çalıştı.(56) Antakya ve Antakya Okulu o dönemde, Yunan bilim ve kütürünün merkezidi.(57) Bu okul felsefe ve dinî ilimlerle ün kazanmıştı.(58) Buradaki tıp eğitimi ise din adamlarının elinde idi.(59)

Anlaşılan o ki İslâm-Arap fetihlerinden önce İran saldırıları ve doğal afetlerin sonucunda, Antakya'yı etkileyen hasarlardan okul da nasibini almıştır.(60) Emeviler, İskenderiye Okulu'nu buraya taşımakla bu şehri canlandırmış oldular.

Yunan kültürü ve dilini canlandırmak ve dinî eğitimi devam ettirmek hususunda, Antakya'daki kilise ve küçük kütüphanelerin de katkısı olmuştur. Emeviler döneminde bu kiliselerde eğitim verenlerin başında Urfalı Yakup gelmekteydi. Bu şahıs Antakya'daki Yusbiyana Kilisesi'nde onbir yıl hocalık yapmıştır.(61) Bu kiliselerin Yunan düşünce ve felsefesini Araplara aktarmada büyük katkıları olmuştur. Çünkü bu yerler iki topluma mensub insanların sıkça bir araya geldikleri yerlerdi.

3. Nusaybin ve Urfa

Nusaybin(62) Psikoposu Yakup, Justasius'un yaptığı gibi Nusaybin'de Yunan dinini Süryânîce konuşan Hristiyanlar arasında yaymayı amaçlayan bir okul açtı.(63) Yakup, Afram'ı bu okulun başkanı ve hocası tayin etti. Afram'ın bu okulun gelişmesinde büyük rolü oldu.(64)

İranlılar M. 363 yılında Nusaybin'i işgal edince, Afram Urfa'ya(65) kaçtı. Afram, Nusaybin Okulu'nu yeniden canlandırmak amacıyla Urfa'da bir okul açtı(66). Ancak kısa bir süre geçmeden Nesturî faaliyetlerin artması nedeniyle, İmparator Zenon M.489 yılında bu okulu kapattı.(67) Bu okul Barsoma'nın liderliğindeki filozoflar tarafından Nusaybin'de tekrar açıldı.(68) Bu filozoflar beraberlerinde Aristo'nun mantık kitaplarını, Porphyrius'un "İsağoci" yada "Kategorilere Giriş"ten oluşan Yunan ilimlerini taşıdılar.(69) Bu iki okuldaki Nesturî bilim adamlarının en önemli çalışmaları, Yunan mantık ve felsefe kitaplarını dilleri olan Süryânîce'ye tercüme etmiş olmalarıdır.(70)

Nusaybin ve Urfa'daki kültürel faaliyetler, İslâmî fetihler esnasında ve Emevi dönemi boyunca devam

etmiştir. Bu faaliyetler, Müslüman Araplarla fethedilen ülke toplumları arasında tartışma alanı yaratan konularda, farklı medeniyetlerin kaynaşması sonucunda felsefe ve mantığı İslâm-Arap düşüncesine nakletmede etkili oldu.

4. Harran

Harran'da(71) kuruluşu hakkında yeterince bilgi edinilemeyen bir putperestlik dinî okulu vardı. Harran'daki bu okul, Yunan putperestlik dini ve Yeni Eflatuncu Felsefesi ile sembolleşen Yunan kültürünün merkeziydi.(72) Bu okul, aynı zamanda matematik ve astronomi bilimleri ile de ün kazanmıştı.(73)

Harranlılar,(74) fikrî ve ilmî faaliyetlerine İslâmiyet'in gelişinden itibaren ve Emeviler dönemi boyunca devam ettiler. İbnü'n-Nedim, Abdülmelik b. Mervân döneminden itibaren Sabîiler'in liderliğini yapan kişilerin isimlerini zikretmiştir.(75) Bu Sabîiler'in bazı düşünceleri, İslâm-Arap fikrini de etkilemiştir. İbn Teymiye, İlahî sıfatları inkâr eden düşüncenin aslında Sabîiler'in sapık fikirlerine dayandığını söylemektedir.(76) "el-Ce'd b. Dirhem Harranlıydı" diyen rivayet de İbn Teymiye'nin bu sözünü teyid etmektedir.(77)

Bu okulun, Abbasî döneminde matematik-astronomi ve tıp alanında yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden bazıları şunlardır: Sabit b. Kurra(78) (Ö. H. 288/M.907), Sabit b. Kurra'nın oğlu Sina(79)n (Ö. H. 335/M.954) ve el-Battânî(80) (Ö. H. 317/M.936) dir. Harran Okulu'nun, Emeviler döneminde bu gibi bilginlerle dolu olduğu tahmin edilmektedir.

5. Cündişapur

Huzistan'da bir şehirdir. Bu şehri, Erdeşir Oğlu Şapur (M.241-272) kurdu.(81) Şapur, dinî inançlarını yaşamada, kendi dillerini konuşmada ve kendi kanunlarını uygulamada serbest bıraktığı Rum esirleri bu şehre yerleştirdi. Şapur, mühendislik, mimarlık ve tıp alanında bu Rum esirlerden yararlanmak istemişti.(82) Şapur'un, Yunan felsefe kitaplarını toplamak ve Farsça'ya tercüme etmek tutkusu da vardı.(83) Yine onun zamanında bir gurup hekim Hipokrat tıp ilmini yaymaya çalışmıştı.

Anuşirevan (M.531-578), İran idaresinin başına geçince, burada İskenderiye Okulu sitilinde bir okul kurdu.(84) Bu okulda Calinos'un tıp kitapları esas ders kitabı olarak okutulmaya başlandı(85).

Bu okul Yunan ve Süryânî kültürünün yanında Hint kültürüne de kucak açtı. Çünkü burada birçok Hintçe eser Farsça'ya tercüme edilmişti.(86)

Arapların bu okul ile olan ilişkileri İslâmiyet'ten önceki döneme kadar uzanır. Çünkü el-Hâris b. Kelede(87) (Ö.H.13/M.632)(88) ve oğlu en-Nazr (Ö.H.2/M.621)(89) bu okulda eğitim görmüşlerdi. el-Hâris'in, tıp ilmini iyi bilmesi ve bu mesleğini İran'da icra etmiş olması(90) bu iddiayı teyid etmektedir. Bu yüzden İran kralı onunla bir karşılaşması sırasında, el-Hâris'i çok beğenmiş ve yanına almıştı.(91) el-Hâris b. Kelede'nin Cündişapur Okulu'nda uzun süre hocalık yaptığı öne sürülmektedir.

Cündişapur Okulu İslâmî fetihler boyunca ilmî ve tıbbî düzeyini korumuş, Emeviler döneminden itibaren Müslümanların tıp ilmini öğrenmeye başladıkları en önemli kültür merkezi haline gelmişti.(92)

Bilim tarihçileri ise Arapların Cündişapur Okulu ile olan ilk ilişkilerinin Cafer el-Mansur (H.136-158)döneminde olduğunu, kendisini tedavi etmek için Georgis b. Bahtıyüşu'yu Bağdad'a çağırmakla başladığını öne sürüyorlar.(93) Binaenaleyh Cündişapur Okulu'ndan mezun oldukları tahmin edilen birçok tabip vardı.(94) Bunlardan bazıları ise İbn Asâl(95), Abu'l-Hakem ed-Dimeşki(96) ve Teyazuk'tur(97). Bu şahıslar Emeviler döneminde tıp alanında çalışan ve tercüme faaliyetlerinde bulunan kişilerdendir.

Kısacası bu kültür merkezlerinin gelişmesi ve büyümesinde Müslüman Arapların önemli rolleri olmuştur. Yine Araplar, bu merkezlerdeki insanlara ilmî ve fikrî çalışma hürriyeti vermekle ve bu merkezler arasındaki bilgi alışverişi imkân ve zeminini hazırlamakla bilimin gelişmesine büyük katkılar sağlamışlardır.(98)

DİPNOTLAR

1. Yakût, *Mu'cemü'l-Buldân*, I, 183.
2. Oleari, *Ulûmü'l-Yunan ve Sübül İntikâlihe İle'l-Arab*, s. 22-24.
3. İbn Sâ'id, *Tabakâtü'l-Umem*, s. 39; el-Kıftî, *Târihu'l-Hukema*, s. 349.
4. Oleari, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 24.
5. el-Kıftî, a.g.e., s. 355.
6. Oleari, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 24.
7. Butler, *Fethu'l-Arab li Mısır*, s. 354.
8. Butler, a.g.e., s. 357.
9. Butler, a.g.e., s. 359.
10. Butler, a.g.e., s. 361.
11. Mayerhof, *"İskenderiye'den Bağdad'a, İslâm Medeniyetinde Yunan Kültürü"*, s. 38.
12. Butler, a.g.e., s. 366.
13. Oleari, *el-Fikrû'l-Arabî ve Merkezuhu fi'l-Târih*, s. 29.
14. İbn Ebî Usaybi'a, *Uyûnü'l-Enbâ fi Tabakâti'l-Atıbbâ*, II, 135.

15. Dunlop, *Arap Civilization*, p. 172.
16. el-Kıftî, a.g.e., s. 71.
17. İshak b. Huncyn'in sıraladığı gibi bunlar: İskenderiyeli Stefan, Casius, İncilius ve Marinus'tur. (el-Kıftî, a.g.e., s. 71; Mayerhof, "İskenderiye'den Bağdad'a" s. 48.).
18. el-Kıftî, a.g.e., s. 71-72.
19. el-Kıftî, a.g.e., s. 322.
20. İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 293; el-Kıftî, a.g.e., s. 291-292.
21. Oleary, *el-Fikrû'l-Arabî*, s. 40.
22. Oleary, *el-Fikrû'l-Arabî*, s. 40.
23. Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm* I, 262.
24. Oleary, *el-Fikrû'l-Arabî*, s. 39.
25. Bu rivayeti Abdullatif el-Bağdadî (Ö. H.629/M.1248), *el-İfede ve'l-İtibâr*, 28; el-Kıftî (Ö. H.646/M.1265), a.g.e., s. 354; Takyuddin el-Makrizî, *el-Hutatü'l-Makriziyye*, I, 159. gibi son dönem Arap târihçileri rivayet etti.
26. Bu konuyu en iyi araştıran kişi Oryantalist Butler'dir. Butler "Fethu'l-Arap lı Mısır" adlı eserinin 348-369 sayfeleri arasındaki bölümünü bu konuya ayırdı ve bu iddiayı inkar etti. Başta Gibbon ve Mayerhof olmak üzere bütün Müsteşrikler, Butler'in bu görüşünü teyid etmişlerdir. Bkz. Gibbon, *İmihlâlü'l-İmberatoriyyeti'r-Romaniyye ve Sukûtihe*, III, 92; Gustaf Lubon, *Hazâratü'l-Arab*, 213; Jak Rhisler, *el-Hazaratü'l-Arabiyye*, s. 100-101; Mayerhof, "İskenderiye'den Bağdad'a", s. 43; Edvard Bravan, *et-Tıbbü'l-Arabî*, 34; Mayerhof, "on the transmission of Ceek and Lndian Science To the Araps" Ic, Vol, II, 1937, p. 18.
27. İbnu'n-Nedîm, a.g.e., s. 242.
28. O, Yakub b. İshâk'tır. M.633 Yılında Antakya'nın İdâya Köyü'nde doğdu. Yunan dili ve edebiyatı felsefe ve ilâhiyat ilimlerince vakıf bir kimseydi. Urfa'da dinî ve ilmî mevkiler işgal etti. M. 708 yılında vefat etti. (Barsoma, *el-Lu'lu'ül-Mensur fî Târihi'l-Ulûm ve'l-Adâbi's-Süryâniyye*, s. 292-293).
29. Butler, a.g.e., s. 368.
30. Barsoma, a.g.e., s. 293.
31. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 124.
32. Fazıl Halil İbrahim, *Halid b. Yezid Siretuhi ve İhtimetuhü'l-İlmiyye*, s. 32.
33. İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., I, 16; Leclere, OP., I, 60-61.
34. el-Mes'udî, *et-Tenbih ve'l-İsrâf*, s. 104-105.
35. İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., II, 14-135.
36. el-Mes'udî, *Murûcû'z-Zeheb*, I, 342; İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fî'l-Târih*, I, 324.
37. İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., II, 135.
38. el-Mes'udî, *et-Tenbih ve'l-İsrâf*, s. 105.
39. Mayerhof, "İskenderiye'den Bağdad'a", s. 68.
40. Mayerhof, "İskenderiye'den Bağdad'a", s. 69.
41. Şakir Mustafa, "et-Ta'rîb fî'l-İslâm", Mecelletü'l-Beyân, s. 109, 1985, 19.
42. Mayerhof, "İskenderiye'den Bağdad'a", s. 68.
43. el-Mes'udî, *et-Tenbih ve'l-İsrâf*, s. 105.
44. İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., II, 135.
45. İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., I, 116.
46. Fazıl Halil İbrahim, *Halid b. Yezid Siretuhi ve İhtimâmetuhü'l-İlmiyye*, s. 33.
47. İbn Abdü'l-Hakem, *Siretu Ömer b. Abdülaziz*, 133. Bkz. İbnu'l-Cevzî, *Siretu Ömer b. Abdülaziz*.
48. İbn Ebî Usaybia, a.g.e., I, 116.
49. İbn Culcul, *Tabakâtü'l-Atıbbâ ve'l-Hukema*, s. 59.
50. İbn Sâ'id, *Tabakâtu'l-Umem*, s. 48.
51. Bkz. İbn Sa'id, *et-Tabakâtü'l-Kubra*, VI, 236; İbn Kuteybc, *el-Me'ârif*, 66; el-İsfahani, *Hilyetü'l-Evliyâ*, V, 84, 86-87; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, VI, 394-395, XII, 284.
52. el-Mes'udî, *et-Tenbih ve'l-İsrâf*, s. 105; İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., I, 116.
53. Mayerhof, "İskenderiye'den Bağdad'a", s. 69.
54. Türkiye'nin güneyinde bir kent. Bu şehri, I. Selefkos M.Ö. 300 Yılında kurdu. Bkz. Yakut, a.g.e., I, 266; Streck, "Antakya", İ.A., III, 62.
55. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 62.
56. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 63.
57. Mayerhof, "İskenderiye'den Bağdad'a", s. 69.
58. Severios Yakup b. Toma, *Târihü'l-Kenise'ti's-Süryâniyye el-Antakiyye*, I, 158.
59. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 69.
60. Streck, "Antakya" İ.A. III, 62-63.
61. Oleary, *el-Fikrû'l-Arabî*, s. 36.
62. el-Cezire bölgesinde, Musul-Şam ticaret yolu üzerinde önemli bir kenttir. (Yakût, a.g.e., V, 288).
63. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 62.
64. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 63.
65. el-Cezire bölgesinde, Musul ile Şam arasında bir kenttir. İskender'in ölümünden 6 sene sonra kuruldu. Bkz. Yakût, a.g.e., III, 106.
66. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, 65; ERE, "Syrians", s. 125-129.
67. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 76.
68. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 81.
69. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 81.
70. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 68-69.
71. el-Cezire bölgesinde meşhur bir kenttir. Diyar-ı Mudar'ın merkezidi. Urfa'ya bir günlük, Rakka'ya iki günlük mesâfededir. Şam-Musul-Bizans arası yol güzergahındadır. (Yakût, a.g.e., II, 259).
72. Oleary, *el-Fikrû'l-Arabî*, s. 41-259.
73. Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm*, s. 259.
74. Harranlılar için bkz: ERE, "Harranias" VI, 219-220.
75. İbnu'n-Nedîm, a.g.e., s. 326.
76. İbn Teymiye, *Mecmû'atu'r-Rasâilü'l-Kubra*, "Risaletu'l-Akide'ti'l-Hemeviyye el-Kubra", I, 224.
77. es-Sefariyini, *Levâihü'l-Envari'l-Behiyye*, I, 20.
78. Hayatı için bkz. el-Kıftî, a.g.e., s. 122.
79. Hayatı için bkz. el-Kıftî, a.g.e., s. 190-195.
80. Hayatı için bkz. el-Kıftî, a.g.e., s. 190-195.
81. Yakût, a.g.e., II, 170; el-Kıftî, a.g.e., s. 133.
82. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 19.
83. Ebu'l-Fida, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, I, 47-48.
84. el-Kıftî, a.g.e., s. 133; İbnü'l-İbrî, *Târihu Muhtesari'd-Düvel*, s. 129.
85. Oleary, *Ulûmü'l-Yunan*, s. 90-91.
86. Oleary, *el-Fikrû'l-Arabî*, s. 41.
87. İbn Culcul, a.g.e., s. 54; İbn Sâ'id, a.g.e., s. 47.
88. el-Azzâvî, "el-Hâris b. Kelede" Mecelletü'l-Mevrid, VI, 218.
89. İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., I, 113.
90. el-Kıftî, a.g.e., s. 161.
91. İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., I, 110-112.
92. Christensen, *İran fî Ahdi's-Sâsaniyyin*, s. 407.
93. el-Kıftî, a.g.e., s. 157; İbn Ebî Usaybi'a, a.g.e., I, 123.
94. Singer, *A Short History of Scientific Ideas to 1900*, s. 4.
95. Whipple, "Role of the nestorians as the Conneting link Between Greek and Arabic Medicine", AMH, vol, III, 1936, p. 322.
96. Ahmed İs, *Târihü'l-Bimaristânet*, s. 62-63.
97. Mayerhof, "on the transmission" Vol, 1937, p. 22.
98. Fuat Sezgin, "Mekancetü'l-Arab fî Târihi'l-Ulûm" Abhâsu'n-Nedvati'l-Alemiyye el-Ula li târihi'l-Ulûm İnde'l-Arab, I, 51.

deram edecek...

KİTAP TANITIM / Mehmet KURTOĞLU

Urfa Kurtuluş
Mücadelesi Hatıratı

Müftü
Hasan Açıanal

URFA KURTULUŞ MÜCADELESİ HATIRATI

Urfa eski müftüsü Hasan Açıanal Efendi'nin kaleme aldığı ve Urfa kurtuluş savaşının birinci elden tanığı biri olarak yazdığı hatıratı, hiç kuşkusuz Urfa tarihi açısından oldukça önemli bir belge, kıymetli bir tarih kitabıdır. Urfa Kurtuluş

Savaşına katılan gazilerden kimse-

nin yazmayı düşünmediği hatıratı Hasan Açıanal Efendi yazarak büyük bir iş başarmıştır. Zira Savaşın kazanılması kadar o dönemde yaşananların kayıt altına alınması bir o kadar önemlidir. Urfa Kurtuluş Savaşı'nı birinci elden anlatan sadece bir kaç eser vardır. Bunlardan biri Belediye Başkanı M. Cemil Hacıkamiloğlu'nun Urfa'nın Kurtuluşu, duygusal bir dille anlatılmıştır. İkincisi Ali Rıza Bey'in Ahfada Yedigâr Urfa Mücadelesi kitabıdır. Bu da Hasan beyin anlattığına göre eksik ve yanlış bilgiler içermektedir. Üçüncüsü Yüzbaşı Ali Saib Bey'in Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu Mücadelesi kitabıdır. Söz konusu kitabın eksik ve yanlış bilgiler içerdiğini, Cemil Hacıkamiloğlu yazmaktadır. Dördüncüsü Kerim Fırat'ın Urfa Savaşından Yapraklar eseridir. Bu ise Siverek Milli Müdafaa heyetinin Urfa'nın kurtuluşuna gönderdiği yardım gücünde görev almış bir müharip olması dolayısıyla savaşın en üst düzeyindeki olaylara yabancısıdır. Bu kitabların dışında şimdiye kadar yayımlanması gecikmiş ve savaşın birinci dereceden tanığı Urfa Müftü Hasan Açıanal Efendi'nin hatıratıdır. Bu hatıratla savaş yıllarının içindeki yazışmaları, aşiretlerin durumunu ve Urfadaki Süryani, Ermeni azınlıkların hareketlerini öğrenmiş oluyoruz. Ayrıca savaş sırasında Arap aşiretlerinin tutumları, İngiliz ve Fransızların halka karşı tutumlarını ve meşhur 1915 Ermeni ayaklanmasını birinci elden öğreniyoruz. Hasan Açıanal Efendinin bu hatıratının yayımlanması, Urfa Tarihi'ni aydınlanması açısından önemli bir hatıratır.

Hasan Açıanal Efendi bu hatıratını özellikle belgelere dayanarak anlatmış, orijinal belgeleri ek olarak

sunmuştur. Hasan Efendi, bu hatıratında hem gözlemlerini hem özel mektuplaşmalarını hem de resmi yazışmaları hatıratına alarak yazmış ve Urfa Kurtuluş Savaşı'nı birinci elden tanığı olarak bize ulaştırmıştır. Yine Kurtuluş savaşı sırasında kimlerin neler yaptığını, hangi hatalara veya yanlışlara düştüğünü kendi gözlemleriyle bize ulaştırıyor. Oğlu Necdet Açıanal'ın "Şebeke Boğazı Savaşı" başlığı altında yazdığı ve hatıratı ek olarak koyduğu bölüm ayrıca önem arz ediyor.

Hasan Açıanal Efendi'nin bu hatıratı içerdiği belgeler, dökümanlar, mektuplar, özel ve resmi yazışmalarla Urfa tarihine bir katkı sunması yanında önemli bir kaynak eserdir. Şurkav'ın böylesine bir eseri geç kalınmış olsa da yayımlanması takdire şayandır.

URFA KİTABELERİ

Araştırmacı yazar Mahmut Karakaş'ın oldukça uzun ve yorucu çalışmaları sonucu kaleme aldığı, Urfa'nın İslami Dönem (Özellikle Osmanlı)'i kapı, camii, medrese, çeşme vs. Kitabeleri okuyarak hem osmanlıca hem Türkçe kaleme aldığı bu eser, Urfa'da yayımlanan son yılların en kıymetli eseridir. Kitapta kitabelerin

orijinal yazıları fotoğraflarla kayıt altına alınmış ve daha sonra Karakaş'ın kendi el yazısıyla birlikte çok güzel bir mizanpajla yayımlanmıştır. Kitabelerin fotoğrafları A.Rezzak Elçi ve Cihat Kürkçüoğlu tarafından çekilmiştir. Eserde bir çok tarihi mekan, çeşme, medrese camii ve evlerdeki kitabeler, söz konusu dönemlerin kültür, sanat ve sosyal yaşamları hakkında ip uçları vermektedir. Özellikle Urfa üzerine çalışmalar yapan araştırmacılara, başucu olabilecek bu eser, titiz çalışması, güzel ve ofset baskısıyla da göz dolduruyor.

Şanlıurfa Belediyesi Kültür müdürlüğünün yayınları arasında çıkan Urfa kitabeleri, Urfa'nın İslam'ın fethi dönemi ve Osmanlı döneminin kültür sanat ve sosyal hayatına ilişkin tarihi bir belge mahiyetindedir.

